

FEHÉR CSABA

A SORG-CSALÁD ÉS A VÁLLALATBIRODALOM RÖVID TÖRTÉNETE

A Sorg-család a történeti irodalom és kutatások által méltatlanul elhanyagolt família, holott a név viselői a két világháború közötti Magyarország vezető építőipari vállalkozásának tulajdonosai voltak. A II. világháborút követő felelősségre vonási hullámot nem kerülhették el id. Sorg Antal építési vállalkozó és fiai, ifj. Sorg Antal és Sorg Jenő. Különösen azért, mert jó kapcsolatokat építettek ki és tartottak fenn a Horthy-rendszer hivatalnokaival, a szélsőjobboldali pártokkal és a német megszállókkal is. Az ellenük indított népbírószági ügyben úgy jelenítettek meg őket, mint akik elősegítették a magyar katonai védelem megerősítését (pl. laktanyák, repülőterek építése), a zsidótörvények végrehajtását, valamint az ő közreműködésüknek köszönhető a magyar nemzeti javak egy részének nyugatra szállítása. A kiépült vállalatbirodalom sorsa is az összeomlás és államosítás lett. Jelen munkában célom az, hogy megvilágítsam a háború előtti politika és gazdaság összefonódásának szövedékét, legalábbis annak egy részterületét, és kísérletet teszek a kialakult kapcsolati háló rekonstrukciójára, miközben a család és a vállalat története is körvonalazódik. Forrásként nem csak a népbírószági, ügyészségi iratokra hagyatkoztam, hanem az igazolóbizottsági, igazolásfellebbezési, járásbírószági, ítélőtáblai, tervtári, hagyatéki, végrendeleti, kerületi és fővárosi elöljárószági iratokat, a Sorg Antal Építőipari Rt két világháború közötti levelezését, valamint a vonatkozó cégbírószági és a közjegyzői iratokat is vizsgáltam. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában V-dossziékat és O-dossziékat tanulmányoztam. A kutatásba bevonni tervezett további irategyüttesek — a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában (Népbírószágok Országos Tanácsa, Iparügyi Minisztérium) és a Hadtörténelmi Levéltárban (Honvédelmi Minisztérium, Magyar Honvéd Légierők Parancsnoksága) iratai — is adalékokkal szolgálhatnak a témára vonatkozóan.

Írásomban először a családtörténetet, és vállalatok történetét mutatom be, majd a siker tényezőit: a kialakult kapcsolati hálózatot és a pénzügyi manővereket, valamint az építkezéseket, végül a cégcsoport bukásával zárom a tanulmányt.

Családtörténet

A Sorg-család magyarországi történetét négy generáción keresztül követhetjük a feltárt források alapján az 1833–1948 közötti időszakban. Az *első generáció* képviselője, *Joseph Sorg* cserzővarga (cipésmester) az 1800-as évek első harmadában érkezett Pestre a Badeni Nagyhercegségből, Handingenből. A mai Párizsi Udvar helyén álló üzletházban rendezte be és nyitotta meg műhelyét, amely az üzlet gyors fellendülésével jelentős adófizetővé tette. 1833. június 26-án felvételt nyert a pesti polgárok sorába¹, és házat vett a Német utcában. Megtanult magyarul is. Három gyermeke született: Péter, Katalin és Mária. Katalint Gottgeb Antal építőmester vette feleségül, aki Kassalik Ferencnek — a Citadella építőjének — irodáját vezette. Máriát Barthonek Ferenc cementgyáros vette feleségül.²

A *második generáció* képviselője, *Sorg Péter* cipésmester (1840 körül született) az apai hagyományokat követte, de kevesebb sikerrel, ugyanis az 1873-as gazdasági válság során tönkrement, és a Párizsi utcai cipész üzletét-műhelyét 1875-ben csődeljárás alá vonták.³ Hat gyermeke közül Antal az ötödik. Felesége Windhagel Katalin apja is építész, ami szintén befolyásolhatta a harmadik generációs profilváltást.

A *harmadik generáció* „self made man”-je *id. Sorg Antal* már építőmester volt. Terézvárosban született 1868. november 25-én az Augarten Platz-on (Klauszál tér). Akkoriban még beépítetlen a városnak ez a területe, a Corvin Áruház helyén Kassalik állványraktára állt, Barthonek már felépített egy házat a Rákóczi (akkor még Kerepesi) úton, és mivel Sorg több rokona is az építőiparban működött, ez befolyásolhatta pályaválasztását. A Kazinczy utcai iskolában végzett öt elemi osztály után a Nagymező utcai polgárban járt ki négy osztályt, majd 16 éves korában kőműves szakmát tanult Klein H. Jánosnál.⁴ Három évig (1884–1887) építkezéseken inaskodott (Hársfa utcai polgári házak építése), emellett a Cukor (Károlyi) utcai tanonciskolába és a Bodzafa (Rökk Szilárd) utcai ipariskolába járt, utóbbiban műszaki rajzot tanult.⁵

1 BFL IV.1202.v. 2. kötet 124. fol.

2 Idősb Sorg Antal 75 éves és a Sorg Antal építőipari r.t. 40 éves jubileuma. Bp., 1943. BFL XV.17.f. 834. 1. doboz. (A továbbiakban Jubileumi kiadvány) 5. p.

3 1875. október 25-én, mivel két negyedévi lakbérrel volt adós, és augusztusban lejárt a tartozása. BFL VII.168. 84/1875.

4 Kassalik tanítványa volt Gottgebvel együtt, vagyis valószínűleg rokoni ajánlásra került oda.

5 Jubileumi kiadvány, 6–7. p.

Másfél év múlva irodai munkát kapott, segédpallér (Nesszi-féle kéményseprő ház, Wesselényi utca–Kazinczy utca sarok), majd önálló pallérként szabadult. Winkler Hermann cégéhez szegődött a mátyásföldi villatelep kiépítésére munkavezetőnek. 1888-ban⁶ Kőbányára, Dura Tamás cégéhez került munkavezetőnek, és innen vonult be katonának. 1889–1892 között a budai Nádor-laktanyában szolgált, és őrmesterként szerelt le. Ezután is a Dura cégnél dolgozott (a Keleti pályaudvar fűtőházai, Verseny utcai postaépület, Üllői úti huszárlaktanya építkezésein), majd 1894. november 20-án feleségül vette Dura Rózát (1874–1924), a mester lányát. Dura Tamás ekkor átadta vejének és fiának (ifj. Dura Tamás, 1872–1942) a céget. Antal 1895-ben letette a kőművesmesteri vizsgát, és kivált a cégből. Kőművesmesterként kőbányai magánházak, valamint a Kreische Antal és a Kraussmann szalámigyárak felépítését vállalta el.⁷

1903. november 25-én⁸ alapította meg saját cégét az 1901–1902 évi előkészületeket követően, de ekkor még csak kisebb munkákat végzett. 1913. december 9-én tette le az építőmesteri vizsgát, amelynek birtokában már nagyobb volumenű munkákat is vállalhatott. 1923-ban fiaival (ifj. Antal és Jenő) részvénytársaságot alapítottak. A szénbányák, honvédelmi építkezések, kokszygár, a mély- és útépítési feladatok ellátása során országszerte dolgozott, és előfordult — már a 30-as években is —, hogy egyidőben 10 ezer munkást foglalkoztatott.

Építészeti tapasztalatok szerzése céljából sokat utazott Európa (Olasz-, Francia-, Spanyol- és Németország, Anglia, Svájc, Ausztria) és Észak-Afrika (Algéria, Tunisz, Egyiptom) több országába. Az uralkodó még az első világháború idején Ferenc József Érdemrenddel ismerte el, majd a '20-as években a kormányzó állandó építőmestere lett, és 1928-ban a kormányfőtanácsosi címet is elnyerte. Alelnöke volt az Építőmesterek Ipartestületének, majd az Építőmesterek Szövetségének elnöke lett. Emellett az építőmesteri vizsgáló bizottság tagja. Az Actio Catholica világi tanácsának tagja és a kőbányai egyházközség világi elnöke.⁹ A Keresztény Községi Párt és a Magyar Élet Pártja társelnöke a X. kerületben.¹⁰ 1930-tól a Kőbányai Takarékpénztár Rt. igazgatóságának tagja.

6 Rendőrségi jelentés szerint 1887-ben. Rendőrségi jelentés — 1945. október 3. ÁBTL 3.1.9. V-128411. 4/a. (a továbbiakban Rendőrségi jelentés).

7 Jubileumi kiadvány, 8–10. p.

8 BFL VII.2.e. Cg. 9198. V 508/1902. csatolt irat. Kereskedelmi és váltótörvényszék, mint kereskedelmi bíróság, 1902. szeptember 20. Alapítás, iparjogosultság 689/1901. szeptember 30. a bejegyzés, végzés október 4., X. kerület Állomás u. 6. a telephely.

9 Jubileumi kiadvány, 11–16. p.

10 1940. október 23. ÁBTL 3.1.9. V-128411/3. 101 p.

Az 1945-ben róla írt rendőrségi jelentés szerény, egyszerű emberként jellemezte, aki tipikus példája a „saját erejéből teremtő” személyiségnek. Kora reggeltől késő estig dolgozott, kiváló szakember volt, az üzleti életben pedig óvatos és kockázatkerülő. Az erőn felül vállalt honvédelmi megrendelések, az építési profiltól elütó leányvállalatok tevékenysége aggodalommal töltötték el. Az utolsó időkben már csak építéstechnikai kérdésekkel foglalkozott, de a vezetést korára való tekintettel már ezen a téren sem volt képes ellátni, és elveszett a részletekben. A munkavégzés tekintetében szigorú munkaadó volt, viszont megfizette alkalmazottait.¹¹ Vállalatainál szociális intézkedéseket is bevezetett: gyermeknyaraltatás, szülési segély, gyermeknevelési pótlék, haláleseti és betegsegély, hadisegély, élelmiszer és ruhasegély, kegydíj a kiöregedett, munkanélkülieknek, munkásétkезtetés, munkáslakások építése, valamint sportegyesület felállítása.¹²

1948. február 27-én negyed 7-kor a Rókus Kórházban hunyt el — közvetlen családja, hozzátartozói nem voltak mellette. Halálát sógora, Dura Károly jelentette be. 1948. március 2-án délután 3-kor temették el a Fiumei úti temetőben lévő családi sírboltban.¹³

A *negyedik generáció* két tagja, *iff. Sorg Antal* és *Sorg Jenő*, mindketten az építőiparban helyezkedtek el édesapjuk nyomdokain.

Iff. Antal (1895–1978¹⁴) harcolt az I. világháborúban, majd tartalékos hadnagyként szerelt le. 1921-ben a József Nádor Műegyetemen okleveles építész-

11 Az igazoló bizottsági tárgyalásán részt vett nyomozó véleménye szerint munkásai kiálltak mellette, bár Korompai István vallomásában elmondta, hogy a famunkás sztrájk letörését követően a szervezett munkásokat elbocsátották, és helyükre szervezetleneket vettek fel.

12 BFL XVII.1554. Fellebbezés.

13 A Rókus Kórházban 1946. február 1-jén írt végrendeletében fiait kitagadta, mivel „minden kényszerítő ok nélkül magára hagyták és kiszabadítása érdekében mit sem tettek”, és három unokáját jelölte örökösnek (Andrea ½, László és Erzsébet ½ arányban). BFL VII.180. 288/1946. Groteszk helyzet állt elő azzal, hogy távollévő fiai képviselőre az Árvaszék által kijelölt gondnok nem fogadta el a kitagadás tényét, és perbe bocsátkozott az unokákat, örökösöket képviselő gondnokkal szemben (BFL VII.179. 63/1948.) 1952. szeptember 19-én a X. kerületi Tanács VB Gyámügyi Osztálya megállapította, hogy a perre utasításhoz az iratokat nem továbbították 1948 óta. Az állami közjegyző 1953-ban megállapította, hogy végrendelet hátrahagyása nélkül (!) halt meg id. Sorg Antal, így gyűrűjét és aranyóráját, mint fennmaradt hagyatékot (!) az MNB-be küldte. Az ingatlanokat, gazdasági és ipari felszereléseket, eszközöket, mint elhagyott javakat már korábban államosították. X. ker. Tanács VB. 1953. február 9., száma: 955/S/11/1/1953/X/II.

14 Feleségével a Fiumei úti sírkertben, a családi sírboltban nyugszik.

mérnöki végzettséget szerzett,¹⁵ ezt követően 1921–1926 között Argentínában tanult a Dyckerhof és Widman német építőipari cégnél, és épületvas gyárat is alapított.¹⁶ Más források is alátámasztják a '20-as évekbeli (1923–1924) Amerikai Egyesült Államokban és Dél-Amerikában folytatott tanulmányait. Külföldön tartózkodott édesanyja hagyatéki tárgyalása (halála?) idején is.¹⁷ Felesége¹⁸ néveri Gáspár Andrea (1899–1982)¹⁹ vagyontalan gimnáziumi tanár leánya, akinek testvérét — a szintén vagyontalan — hg. Hohenlohe Károly vette feleségül. Két gyermekük született, Andrea (1929–?) és fiuk, a legifjabb Antal (1926–1943), aki motorbalesetben, fiatalon hunyt el. Az iparvállalat telepe közelében, a Gergely u. 16. szám alatti egy szintes villában és leányfalui kastélyukban laktak.

A '30-as években a Budapesti Építőmesterek Ipartestülete elöljárósága rendes tagja. 1933–1935 között az Rt. képviselője az Építőmesterek és Építési Vállalkozók Syndicatusában. Az „első 1000” jelzésű tagkönyve bizonyítja, hogy 1938-ban már a Magyar Nemzeti Szocialista Párt tagja volt. Ennek ellenére a kormányzói családdal jó kapcsolatokat ápolt, meghívottja a várbeli fogadásoknak, és a Horthy-fiúk gyakran megfordulnak náluk, továbbá vezető politikusok és katonák is.

A tanúvallomásokból kirajzolódó jellemzések szerint közismerten befolyásolható személyiség volt, németbarát, zsidóellenes. Kapcsolatát testvérelével állandó vetélkedés jellemezte, amit állítólag a feleségek szítottak a háttérben. Öccse iránti bizalmatlansága kiterjedt a vállalati haszon megosztására is. Egyébként befelé forduló, rideg, mogorva, zárkózott, bizalmatlan természetű, gögös embernek ismerték, nem csoda, ha nem is kedvelték.

1944. november 8-án — a német követtel egy időben — négy SS gépjárművel (köztük Chevrolet személygépkocsi és Opel-Blitz teherautó) hagyta el a fővárost testvérelével, más forrás szerint Leányfaluról indultak Pécsy Tamás fegyvergyári

15 Az 1914/1915. tanévben beiratkozott az egyetemre, majd 1918 nyarán (rövidített pótfélév), 1918/19–1919/20-ban fejezi be tanulmányait. BME Levéltára 105/d. Építészmérnöki Kar, törzskönyvek G. kötet.

16 <http://lexikon.katolikus.hu/S/Sorg.html> Magyar Katolikus Lexikon, 2013. július 28.

17 Sorg Antalné született Dura Róza 1924. október 6-án hunyt el. Hagyatéki leltárában feltüntették november 3-án, hogy Antal fia Dél-Amerikában lakik. BFL VII.5.e. 189796. Az 1923. július 16-án alakult Sorg Rt. Igazgatósági tagja, de a cégjegyzési kérelmet apja és öccse nyújtják be, és aláírási címpéldányát csak 1925. június 24-én küldik. BFL VII.2.e. Cg. 20497.

18 1925. március 14-én a VII. kerületben anyakönyvezték a házasságot.

19 A Mester utcai hadikórház vezetője volt, aki a német hatalomátvételt követően is pozícióban maradt!

igazgatóval és a Hohenlohe családdal. Az SS kísérők színleg letartóztatták a menekülőket és „elhurcolták” őket, mert az országhatáron csak így kelhettek át.²⁰

A nyomozás megállapította, hogy az ország elhagyására előrelátóan felkészült, hiszen Tasnáti Károllyal 1,4 millió pengőért 28 ezer amerikai dollár értékű svájci frankot, angol fontot és amerikai dollárt vásároltatott, valamint pénzszállításra alkalmas kis ládákat készítetett az rt. asztalos műhelyében. A nyomozóhatóság véleménye szerint összesen 2-3 millió pengőt vihetett külföldre. Kastélya két pincéjében falazta el egyéb értékeiket, ingóságait, amiket természetesen a gazdasági alkalmazottak segítségével a nyomozók megtaláltak.²¹

1945. július 19-én küldött levele alapján Svájcban,²² 1946-ban már Landshautban, Bajorországban²³ tartózkodott és az angol parancsnokságon dolgozott. 1946-ban kivándorolt Argentínába, ahol Buenos Airesben bekövetkezett haláláig munkálkodott. 1949–1979 között prosperált Acero Sima SA néven alapított gyára. Előzőleg Sao Paulóban, Braziliában két betonvasgyárat is üzemeltetett. Az Argentínai Katolikus Magyarok Szövetségének második elnöke volt 1976–1979 között.²⁴ 1950-től a Buenos Airesben alapított Mindszenty Magyar Tudományos és Kulturális Akadémia tagja.²⁵

Sorg Jenő kultúrmérnök²⁶ (1899. július 7. — ?) felsőfokú végzettséget a József Nádor Műegyetemen szerzett,²⁷ majd Dél-Amerikában (1926? — ekkor a cégnél más képviseli) folytatott gyakorlati tanulmányokat. Hazatérve építész tudásának nemigen vették hasznát, ezért inkább vevők, üzletfelek megnyerése terén kamatoztatta képességeit, mivel kiválóan tárgyalt. Jellemzően az Építő-

20 BFL VII.5.e 18.669/1949. (a továbbiakban a Per) 9. p.

21 Per 9. p.

22 Rendőrségi jelentés, 646. p.

23 ÁBTL 3.1.9. V-128411/A. (a továbbiakban II. dosszié) 26. p.

24 <http://lexikon.katolikus.hu/S/Sorg.html> Magyar Katolikus Lexikon, Letöltés: 2013. július 28.

25 <http://lexikon.katolikus.hu/M/Mindszenty%20Magyar%20Tudom%C3%A1nyos%20%C3%A9s%20Kultur%C3%A1lis%20Akad%C3%A9mia.html> Magyar Katolikus Lexikon, Letöltés: 2013. július.28.

26 Infrastruktúra-, és környezetmérnök, régiesen kultúrmérnök, akinek képesítése kiterjed utak, vasutak és más közlekedési létesítmények, a településfejlesztéssel, a vízellátással és vízgazdálkodással, közművesítéssel és környezetvédelemmel kapcsolatos építőmérnöki feladatok tervezési, kivitelezési, üzemeltetési, fenntartási stb. teendőinek ellátására.

27 1925-ben szerzett mérnöki (kultúrmérnöki, ma építőmérnöki) oklevelet. 1918/19–1921/22. között végezte az egyetemet. BME Levéltára 103/f. Építőmérnöki Kar, Nappali tagozatos hallgatói törzskönyvek XXX. kötet. Építőmérnöki kar nappali tagozat.

mesterek Ipartestületének sem volt tagja! 1930-ban feleségül vette Bárczy Erzsébetet²⁸ (1912–?), Bárczy Gusztáv — Rózsavölgyi és társa társtulajdonosa²⁹, nyugalmazott székesfővárosi tisztviselő — leányát. Két gyermekük született Erzsébet (1931– ?) és László (1939 — ?). Családi és baráti kapcsolatai³⁰ révén összekötetésbe került a kormányzó fiaival és az „úri társasággal”. Halom utcai, később Várfook utcai lakásában nagy fogadásokat adott (az OTI szerint 11 háztartási alkalmazottat foglalkoztatott). A lovaspóló iránti rajongása révén katonatisztekkel is barátságot kötött. Kiváló játékosnak számítottak ifj. Horthy Miklóssal és gr. Bethlen Istvánnal egyetemben. Összejövetelein üzleti kapcsolatait egyengette. Befolyását jól érzékelteti, hogy katonai előléptetéseket, más beosztásba való áthelyezéseket is el tudott intézni. Például Riesz Gyulát alezredesből ezredessé „léptette elő” és az érdekeit keresztező korábbi honvédelmi minisztériumi építési osztályvezető, Vándorffy Kálmán ezredes pozíciójába helyeztette.

A Pécsi Kokszművek Rt. központjában rendezett be magának irodát, és innen intézte bizalmas ügyeit. Ún. „Ringekeket” szervezett, adóügyeket „simított” el, a Légierők, a Honvédelmi Minisztérium (HM) és más hatóságok tisztviselőivel tárgyalt. Anyagi háttere a Sorg Antal egyéni cég Magyar Általános Hitelbanknál vezetett folyószámlája volt.³¹

A róla szóló jellemzések kíméletlen, amerikai stílusú üzletember képét festették le, aki befolyásának hangsúlyozására egyes minisztériumokból hívott fel más hivatalos szerveket, így kívánta érzékeltetni magas összekötéseit. A munkásaival viszont nem állt szóba.

Politikai kapcsolatokat is ápolt, természetesen anyagi támogatást is beleértve, amit bizonyít belépése a Nemzeti Szocialista Pártba³² 1938 januárjában és a

28 Ujszászy István szerint ifj. Horthy Miklós „női viszonyai közül” az ismertebbek közé tartozott a Sorg Jenőnével folytatott is. Lásd: Vallomások a Holtak Házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései. Szerk.: Haraszti György. ÁBTL–Corvina Budapest, 2007. (továbbiakban Ujszászy, 2007.) 472. p.

29 1920. május 11 –től 1943-ban bekövetkezett haláláig. BFL VII.2.e. Cg. 9480. Bárczy István korábbi főpolgármester öccse, anyai ágon — bárcziházi Bárczy Berta révén — rokona bárcziházi Bárczy István miniszterelnökségi államtitkárnak, aki a minisztertanácsi ülések jegyzője volt.

30 A Bárczy család prominens tagjai a közigazgatásban jelentős pozíciókat töltöttek be. Sportbarátsága ifj. Horthy Istvánnal, illetve a Bethlen családdal, valamint katonai-bajtársi barátságok a később igénybe vett kapcsolatrendszere alapját szolgáltatták.

31 Rendőrségi jelentés, 649–650. p.

32 ABTL 3.1.9. V-128411/2. 67. p. Igazolvány első 1000 jelzéssel.

pártnak folyósított 10–15 ezer pengős kölcsön is. 1939. december 12-én kétezer pengőt adott a Hungarista Pártnak, majd 1944. november 14-én Vajna Gáboron keresztül (nevében) 50 ezer pengőt a Hűség Házának. 1937 és 1939 folyamán közel 50 ezer pengőt juttatott a Magyarország Lapkiadó Rt.-nek, és előfizetője volt az Összetartás című lapnak is. Arról is intézkedett, hogy a lapot vállalatánál is olvassák.³³ 1940. január 26-án értesítették a Magyar Élet Pártja kültagjainak sorába való felvételéről.³⁴

1917. januárja és októbere között katonai szolgálatot teljesített Budapesten a m. kir. 3. honvéd tábori ágyús ezrednél, Még 1927-ben is tagja volt a korábban alakult Műegyetemi Csendőr Zászlóaljnak.³⁵ 1929–1930-ban a m. kir. „Bercsényi Miklós” 1. honvéd tüzérosztály kötelékében (a nevet 1930. március 1-étől viselte) Budapesten állomásozott. 1932–1933-ban a „Színház u.-ban”, 1935-ben a 2. vkf. osztály kémelhárító alosztályán „dolgozott”.³⁶ 1939. január 1-jén (tartalékos) főhadnagyi kinevezést nyert.³⁷ 1941-ben a tüzérségnél szolgált a szovjetek elleni hadműveletekben.³⁸ Szolgálati elismeréseként Bronz vitézségi érmet, Károly csapatkeresztet,³⁹ Signum Laudist, Magyar Koronás Felvidéki és Délvidéki emlékérem,⁴⁰ Tűzkereszt⁴¹ kitüntetésekert kapott. 1942-ben a vkf. parancsörtsztje mellé került beosztásra. 1943. május 11-én Hitler a „Német Sasrend III. osztályú érdemkeresztjét a kardokkal” adományozta számára. A Nemzetvédelmi Kereszt birtokosa, valamint 1943 decemberétől kormányfőtanácsos volt.⁴² A Német-

33 Per 33–34. p.

34 ABTL 3.1.9. V-128411/2. 82. p.

35 Az ún. Műegyetemi Csendőr Zászlóaljnak a csendőrséghez semmi köze nem volt, 1919–1921-ben műegyetemi hallgatók „karhatalmi segédcsoportot” alkottak.

36 Ujszászy a kémelhárítás különleges hálózatának tagjai között említi. Ujszászy, 2007. 344. és 501. p. Továbbá az 1942-ben megalakult Államvédelmi Központ támogatói között sorolja fel, ami arra enged következtetni, hogy még ekkor is szolgálatban állt!

37 ÁBTL 3.1.9. V-128411/2. 79. p.

38 1943. február 15-én 62.979/Eln.8./e.Vkf. 1940. évszám alatt a szovjetek elleni hadműveletekben teljesített kitűnő szolgálataiért (?) a vezérkari főnök elismerésben részesítette. Konkrétumokat nem sikerült megállapítanom. További kutatásaim reményeim szerint tisztázhatják szerepét. ABTL 3.1.9. V-128411/4a. 651.p.

39 Hosszabb időt töltött az I. világháborús fronton.

40 Résztvevője a Felvidéki és a Délvidéki bevonulásnak.

41 ÁBTL 3.1.9. V-128411/1. 123. p.

42 BFL XV.17. f. 834. 9. doboz.

Magyar Kereskedelmi Kamara és Magyar Mérnökök és Építészek Nemzeti Szövetségének tagja.⁴³

A fentiek ellensúlyozásaképpen 1944 végén Tasnáti Károly javaslatára Spanyol védlevelet szerzett néhány száz téglagyárba hurcolt személynek, akiket saját személygépkocsiján szállított el a számukra általa biztosított két lakóházba.⁴⁴

Nem lehet véletlen azonban, hogy 1944. november 27-én id. Sorg Antal kérte, hogy Jenő aláírási címpéldányait záradékolják. Hegyfalui ménését felesége sógora, gr. Gyürky Aladár Graz (más forrás szerint Linz) melletti birtokára menekítette.

1944. december közepén⁴⁵ elmenekült családjával Várfok utcai lakásából (I. ker. 2. házszaám) előbb hegyfalui birtokára (Koppánymonostorban és Újszálláspusztán is volt birtoka), majd Németországba (más forrás szerint Svájcba).⁴⁶ 1945 őszén Landshautban (Bavaria Military Government) a bajor szénbányák, mészüzemek, a hídépítés, vasúti közlekedés — mozdonyok — kormánybiztosa.⁴⁷ 1948-ban Amerikában tartózkodott — apja haláleset felvételi jegyzőkönyve alapján.⁴⁸ 1968-ban Argentínában a Buenos Airesben alapított Mindszenty Magyar Tudományos és Kulturális Akadémia tagja volt.⁴⁹

43 Rendőrségi jelentés 651–653. p.

44 Per 15. p.

45 Per 6. p. November 8-án testvérével és családjukkal, de Junó László főkönyvelő szerint december 22-én még benn volt a gyárban. 1945. március 21–27. között a dunántúli építkezéseken még megjelent. Szombathelyen betegen feküdt. Per 61. p.

46 Detektív jelentés, 1945. május 11., Per 3. p.

47 Rendőrségi jelentés, 655. p. Jávör Pál tanúvallomásában ifj. Antal hasonló jellegű kinevezéséről szól, miszerint „...a németországi összes építkezések főmegbízottja lett amerikai részről.”

48 BFL VII.179. 63/1948.

49 <http://lexikon.katolikus.hu/M/Mindszenty%20Magyar%20Tudom%C3%A1llyos%20%C3%A9s%20Kultur%C3%A1lis%20Akad%C3%A9mia.html> Magyar Katolikus Lexikon, Letöltés: 2013. július 28.

A vállalatbirodalom, a Sorg-„holding” kialakulása

Id. Sorg Antal az egyéni céget 1903-ban alapította⁵⁰ Kőbányán a Gergely u. 8. szám alatti telephelyen mindössze 300 forint forgótőkével, amelyet 5000 forintos életbiztosítására vett fel kölcsönként. Az egyéni cég — a rendőrségi jelentés szerint is — már az I. világháború előtt megerősödött, mivel nemcsak lakóházak, hanem gyárépületek, laktanyák építésében is részt vállalt. A háború alatt más beszállítóktól független önálló vállalként könnyebben boldogult versenytársaival. Ekkor már saját téglagyár, ács-, üvegező, festő- és mázolótelep, asztalos-, lakatos-, szerelő- és bádogosműhely támogatta a folyamatos, zökkenőmentes munkavégzést. Ennek, valamint a katonai megrendeléseknek köszönhetően a háborút követően is talpon maradt.

Az 1920-as években, amikor az építkezési kedv újra lendületet vett, 1923-ban létrehozták a Sorg Antal Építőipari Részvénytársaságot (továbbiakban Sorg Rt.). A cég 50 millió koronás alaptőkével indult, amelybe a „Sorg Antal” nevet vitték tovább, ugyanakkor törölték a korábbi — egyéni — céget a nyilvántartásból.⁵¹ Rövidesen tőkeemelését hajtották végre 1924-ben 1 milliárd koronásra, 1926-ban 320.000 pengőre duzzadt a „családi” részvénytársaság (lásd 2. táblázat).

A munkába bekapcsolódott a Dél-Amerikából (1921–1926) hazatért ifj. Sorg Antal okleveles építész és öccse Sorg Jenő „kultúrmérnök” is, mint az igazgatóság tagjai. A tulajdoni szerkezetre jellemző, hogy az Rt. részvényeinek túlnyomó részét, közel 80 %-át családtagjain keresztül folyamatosan id. Sorg Antal birtokolta, bár tényleges része 20%, a fiúk — az igazgatóság további két tagja — aránya csupán 8-10 % körül mozgott⁵². Az 1935-ben reaktivált Sorg Antal egyéni cég tulajdoni megosztása viszont a fiúknak kedvezett: id. Sorg Antal 40%, ifj. Sorg Antal 30%, Sorg Jenő 30%.⁵³ Az alapító hatalmának csökkenését jelzi, hogy 1938-tól a fiai is önállóan jogosultak lettek a cégjegyzésre. Korábban — 1919-

50 BFL VII.2.e. Cg. 9198. 1902. szeptember 20-án Cg. 1902/508. váltótörvényszéki számon jegyezték — iparjogosultság 689/1901. szeptember 30., majd 1903-ban kapott új száma Cg. 9198. Telephely: X. ker. Állomás u. 6.

51 1923. július 16-án törölték az egyéni céget és az Rt. új nyilvántartási számot kapott: Cg. 20497. Alapszabály 6. §. ...”az Rt. a Sorg Antal név alatt bejegyzett céget folytatja, mely cég az Rt. bejegyzésével egyidejűleg töröltetik.”

52 Kivétel a 1926–1935 közötti időszak, amikor tulajdoni arányuk külön is 20%. Lásd 3. táblázat.

53 Ez fontos mutató, mert az egyéni cég szerepe a vállalati haszon kedvezőbb adófeltételekkel történő kinyerése volt. Vagyis a haszonból közel egyenlően részesedett mindhárom vezető.

től — ez csupán csak egy régi, hűséges munkatárs, Kalchgruber Rezső társasági tisztviselő kiváltsága volt.

A cégiratok alapján a vállalat profiljába tartozott az építési anyagok gyártása, előállítás, beszerzése, forgalomba hozatala, ingatlanok megszerzése, értékesítése és minden egyéb vállalkozás, amit a közgyűlés elhatároz.

A szervezeti felépítés a vezetésben 1943-ban is változatlan: az igazgatóság tagjai id. Sorg Antal, ifj. Sorg Antal és Sorg Jenő. A felügyelő bizottságot már régóta Hohenlohe Károly Egon herceg, Kucsera Gyula cégvezető és Rubner Károly cégvezető alkotta. A gyakorlatban a tényleges vállalatvezető — az igazgatóság elnöke — id. Sorg Antal volt, aki a kivitelezési részleget irányította, de valójában a kisebb megrendelések megtárgyalása és a nagyobbak műszaki ellenőrzése tartozott hatáskörébe. Ifj. Sorg Antal az adminisztrációt, a pénzügyeket⁵⁴, az anyagbeszerzést felügyelte és tárgyalt az építetőkkel, vagyis gyakorlatilag ténylegesen irányította a teljes céget.⁵⁵ Sorg Jenő feladatkörébe az „egyéb érdekeltségek”, vagyis az ingatlanok, vevők, megrendelések megszerzése, a leányvállalatok irányítása, és a „bizalmas ügyek” intézése tartozott.

A Sorg Rt.-re 1930-ig, mint „kisebb” középállalatra tekinthetünk, amely ekkor kapta az első nagyobb kincstári megrendelést, a szentendrei laktanya építését, ezután 1934-ben a Péti Nitrogén Művek Rt. gyárának építését. Az 1938-tól befutó honvédelmi építési megrendelések egyértelműen a nagyvállalatok sorába emelték.

1943-ra már vitathatatlanul tekintélyes nagyvállalattá váltak, vállalatcsoporttá, amelynek érdekkörébe tíz gazdasági társaság tartozott a tulajdonosok személyén keresztül összekapcsolódva. Alaptőkéje is jelentős 1,600.000. pengő, vagyis 20.000. részvény volt a piacon, amelyek darabonként 80 pengőt értek.

A foglalkoztatott munkások száma is rohamosan növekedett.

1. táblázat. A Sorg Antal Rt. által foglalkoztatott munkások száma⁵⁶

Év	1926–1930	1936	1937	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944
Fő	kb.300	676	748	1680	2061	2436	2118	2731	3936*	6–7000

* Jereb Ervin szerint az átlagos létszám 5500 fő.

54 Ennek részleteivel apja nem volt tisztában, a kifizetési bizonylatok esetében sem, és amit életetek aláírta. Per 106. p.

55 A tényleges irányítás az apa feladata volt, de gyakran szétforgácsolta figyelmét a részletekkel törődve, ezért a két Antal között állandó feszültség állt fenn — vallotta Jereb Ervin. Per 164. p.

56 Rendőrségi jelentés 644. p.

A terjeszkedés, a gyarapodás azonban nem volt zökkenőmentes, ugyanis a gyors expanzióhoz nem rendelkeztek elegendő szabad pénzeszközzel. Az első nagyobb vállalkozásuk, a Pécsi Kokszművek Rt. alapításakor 1934-ben komoly tőkehiány lépett fel. A profilkiterjesztés ötlete Sorg Jenőtől származott, és bár a két Antal ellenezte, mivel ebben az üzletágban szakértelemmel nem rendelkeztek, bel- és külföldi szakértők véleményére támaszkodva sikerült meggyőznie üzlettársait.

A félelem és az ellenérvek nem voltak légből kapottak, ugyanis 1936 elején olyan pénzügyi válságba jutottak, hogy abba az anyavállalat is csaknem belebukott.⁵⁷ Végül a szakminisztériumok és a kormány nyomására a Pénzügyi Központ irányítása alá került a Kokszművek. A főhitelezőkkel hosszú lejáratú fizetési feltételekben állapodtak meg, és azok követelése (3,7 millió pengő) 8 éves amortizációs kölcsönné alakult, amelynek fejében a hitelezők ellenőrzési jogot gyakoroltak az Rt.-ben, továbbá Sorgék készfizető kezességét vállaltak és ingatlanaikra zálogjogot jegyeztek be. A szanálás sikeresen, a Magyar Általános Hitelbank folyamatosan biztosított hitelei, valamint az anyavállalat által kedvezményesen kiépített infrastruktúra beruházás révén valósult meg.⁵⁸ 1944-ben a Sorg Rt. kifizette a hitelt, és ő lépett főhitelezők helyére. A Kokszművek 1942-től vált rentábilissá, de csak a felállított melléküzemek gazdaságos termelése következtében.⁵⁹

1935-ben⁶⁰ felélesztették az egyéni céget, annak ellenére, hogy az Rt. Alapszabálya alapján korábban törölték. A reaktiválás oka az általános kereseti adó megállapítása esetén megnyíló lehetőség volt, amely módot nyújtott az adóhatósággal való egyezkedésére a megállapítandó adó tekintetében, továbbá a nyereségnek a két vállalat között megosztásával a progresszív adókulcs alkalmazása során csökkentették kiadásait.⁶¹ Az átalakítást a közbeszerzési pályázatok

57 Sorgék a bukás okaként a „kíméletlen liberális-zsidó gazdasági életet” jelölték meg, amely a „keresztény irányzat ellenére szabadon garázdálkodott”, továbbá „kíméletlen összefogásával lehetetlenné akarta tenni ennek a keresztény vállalatnak felvirágzását”. Rendőrségi jelentés 644–645. p.

58 A Pécsi Kokszművek Rt. állami támogatása példátlan, mert magánvállalatként kapta meg az állami segítséget — 5 millió pengőt —, amit csak a háború alatt sikerült törleszteni. Per 5. p.

59 Jereb Ervin. Per 166. p.

60 BFL VII. 2. e. 1935. május 24. Cg. 36958., 1938. szeptember 20-tól az egyéni cég jegyzésére jogosult ifj. Sorg Antal és Sorg Jenő is.

61 A technikai részletek kidolgozása során segítségükre volt Kossuth Károly a X. kerületi adószámviteli osztály pénzügyi titkára. Közreműködését tagadta tanúvallomásában. Per 104. p.

során a részvénytársaságokkal szemben tanúsított diszkriminációval indokolták, ugyanis az elbíráláskor az egyéni cégeket, építőmestereket részesítettek előnyben. Ezt követően az állami megbízásokat az egyéni cégük vállalta, holott személyi és eszköz- háttérrel, erőforrással nem rendelkezett, így azokat az Rt. bocsátotta rendelkezésére, amely azonban hivatalosan csak magán megrendeléseket vállalt. Ugyanakkor az Rt. követeléseit, kiadásait ráterhelte az egyéni cég számlájára. Az egyéni cég bevonásával egyidejűleg az Rt. alaptőkéjét is megemelték 640 ezer pengőre.

Az alábbi táblázat az alaptőke emelkedését követi nyomon az Rt fennállása alatt:⁶²

2. táblázat. A Sorg Antal Építőipari Rt. alaptőkéjének alakulása

Év	1923	1924	1926	1935	1942	1947
Alap- tőke	50 millió korona (4000 pen- gő)	1 milliárd korona (80.000 pengő)	320 ezer pengő	640 ezer pengő	1,6 millió pengő	12 millió forint

A tulajdonosi szerkezet — a részvények %-os megoszlását tekintve — a cég fennállása idején lényegileg nem változott. A három igazgatósági tag birtokolta részvények túlnyomó részét. Néhány %-ot a közeli családtagok, illetve régi, megbízható tisztviselők tarthattak kézben egyfajta gesztusként a vezetés részéről.

62 BFL VII.2.e. Cg. 20497.

3. táblázat. A Sorg Antal Rt. részvényeinek megoszlása

Év	SA	ISA	SJ	DK	SSné	DT	SAné*	Össz
1923– 1924	32	8	8	13	13	13	13	100
1926	50	20	20	1.75	1.75	1.5	5**	100
1935	25	12.5	12.5	12.5	12.5	12.5	12.5***	100
1944	72	9.2	9.2	9.2	0.4****	–	–	100
1945	95	–	–	2.8	1.7	–	0.5*****	100

SA: id. Sorg Antal, ISA: ifj. Sorg Antal, SJ: Sorg Jenő, SAné: Sorg Antalné, DT: Dura Tamás, DK: Dura Károly, SSné özv. Sámson Sándorné (Dura Irma).

* 1924-ben elhunyt (Dura Róza)

** 6 % Zsoldos Henrik, Kalchgruber Rezső, Kraml János, Érchegyi, Kucséra Gyula, Polsch Sándor

*** Kalchgruber, Érchegyi, Jereb Ervin, Rubner Károly, Kucséra, Zsoldos, Neufeld Albert, Erdélyi Miklós

**** Özv. Sámsonné, Hohenlohe Károly Egon, Rubner, Kucséra, Jereb Ervin, Juno László

***** Reithauser Róbert, Rubner Károly, Kucséra Gyula, Dr. Zsoldos Henrik

A táblázat áttekinthetőségét szolgálja, hogy Sorg Antalné korai halálát követően, megüresedő oszlopában tüntettem fel a részvénnyel rendelkező tisztviselők tulajdoni hányadát. Kivétel az 1944-es év amikor özv. Sámsonné oszlopába kerültek a tisztviselők is mivel nevezett hányada is — külön — az előbbiekhöz hasonlóan elenyésző.

A részvénytársaság (és egyéni cég) érdekeltségébe tartozott még további 10 vállalat, amelyek egy holding típusú vállalat-csoportosulást alkottak.

A Kőbányai Agyag és Téglagyár Rt. 1916. szeptember 27-én alakult (korábban 1912-től más tulajdonosokkal Kőbányai Magyar Téglagyár rt. néven működött), majd 1944. március 8-án Kőbányai Mész-és Téglaiipar Rt. néven tevékenykedett,

előbb a X. kerületi Bálvány utcai, majd Gergely u. 8. szám alatti telephelyen. Gyömrői úti ingatlanán mezőgazdasági tevékenységet folytatott.⁶³ Kezdetben id. és ifj. Sorg Antal és Kalchgruber Rezső alkotta az igazgatóságot, majd 1924-ben beléptették Jenőt is. A cég 100%-ban a Sorg család tulajdonában állt.

A *Pécsi Kokszművek Rt-t* 1934. június 30-án jegyezték be a Nádor u. 18. szám allatti telephelyen. A telephely később változott, előbb 1936-ban a Nádor u. 21., majd 1938-ban a Kossuth tér 15.⁶⁴ címre. A három Sorg, dr. Grecsák Richárd⁶⁵, dr. Max Bittrich⁶⁶, v. Gálóczy Zsigmond⁶⁷, v. Hellenbronth Antal⁶⁸ és Dormándy Géza⁶⁹ alkotta az igazgatóságot. Alaptőkéje 2,5 millió pengő, vállalása évi 8000 vagon szén feldolgozása, koksz, kátrány, benzol, gáz, kátrányolaj, szurok és naptalin termelése.⁷⁰ Ez a cég is 100%-ban a Sorg család tulajdonát képezte.

A *Nátron Vegyitermék Kereskedelmi Kft.* alapítása 1934. szeptember 14-re datálódik. Ügyvezetője Sorg Jenő és Wallenfels Kornél⁷¹ volt, profilja adás-vétel, gyártók képvisellete, vállalatokkal való társulás. Telephelye a Nádor utcából 1938-ban átkerült a Kossuth tér 15. szám alá.⁷² Tulajdonosi szerkezeti megoszlása 50%-os Sorg Rt. és 50%-os Wallenfels arányt mutat, de utóbbi részét is a Sorg Rt. fizette be. Tehát valóságosan ebben a cégben is 100%-os a Sorg család részese.

Az *Ingatlanvásárló Kft-t* tízezer pengő törzstőkével alapította dr. Kovács József ügyvéd és Arányi Árpád raktáros 1/10-9/10 arányban 1939. május 31-én. 1940. február 15-én a korábbi tulajdonosok Sorg Jenő és felesége számára átadták

63 BFL VII.2.e. Cg. 4223.

64 Itt volt Sorg Jenő belvárosi irodája.

65 Ügyvéd, a 30-as években a Törvényhozók Lapja egyik főszerkesztője, 1935-ben a Független Kisgazdapárt Őriszentpéteren megválasztott képviselője, de még azévben lemondott. 1937-ben országgyűlési képviselő és Bornemissza Géza iparügyi- és kereskedelmi miniszter kíséretében tűnik fel (!). Képviselőház pénzügyi bizottságának tagja.

66 A berlini Didier Werke A.G. igazgatója.

67 Vaskohómérnök, a Vitéz Rend első főszéktartója, a 30-as években a pécsi briketről publikált (!).

68 Nyugalmazott tüzérségi tábormok, a Vitézi Rend főkapitány-helyettese, felsőházi tag, cs. és kir. kamarás.

69 Nyugalmazott tábormok, a magyar–román határkijelölő bizottság tagja, a Duna–gőzhajózási Társaság vezetője.

70 BFL VII.2.e. Cg. 36018.

71 Kornél von Wallanfels (1886–1939)

72 BFL VII.2.e Cg. 36199. Rendőrségi jelentés szerint a cég üzleti tevékenységet nem fejtett ki, nem működött. 646. p., Per, Jereb Ervin vallomása, 165–168. p.

tulajdoni részüket, így az új tulajdonosok 50–50 %-ban birtokolták a cég egészét. A telephelye Sorg Jenő „hatalmi központjában” a Kossuth Lajos tér 15. szám alatt található. Profilja egyértelműen a család személyes ingatlanügyeinek menedzselése — ingatlanok vétele, kezelése, eladása —, hiszen Sorg Jenő Várfok u. 2. szám alatti villáját is ez a cég vásárolta.⁷³

A *Budavidéki Vasgyár Rt*-t szintén a Kossuth tér 15. számú telephelyre jegyezték be 1943. május 8-án. A három Sorg és vitéz Hellenbronth Antal alkotta az igazgatóságot. Alaptőkéje félmillió pengő volt, tevékenységét szürkevas gyártásban határozták meg⁷⁴, továbbá Nagytétényben 40 hold, valamint használt gépi berendezések megvétele és az építkezés megkezdése.⁷⁵ A részvények 60%-át a Sorg Rt., 12%-át a Kőbányai Agyag Rt., 12 %-át id. Sorg Antal, 8 % ifj. Sorg Antal, 8%-át Sorg Jenő birtokolta, vagyis 88 %-os Sorg tulajdonban volt.

A *Nagytoronyi Kőszénbánya Rt.* Zemplén megye területén tevékenykedett. A Kossuth tér 15. szám alatt került bejegyzésre 1943. augusztus 10-én. A három Sorg és Ajtay Zoltán Endre⁷⁶ alkotta az igazgatóságot. Az alaptőke kétszázezer pengő volt, célja jó minőségű kőszén fejtése.⁷⁷ Részvényeket birtokolt a Sorg Rt. 50 %-ban, a Kőbányai Agyag Rt. 12.5 %-ban, a Pécsi Kokszművek Rt. 12,5%-ban, valamint 10%-ban id. Sorg Antal, 7,5-7,5%-ban ifj. Sorg Antal és Jenő. Tehát ez a cég is 100%-os Sorg tulajdon.

A *Viski Kőszénbánya Rt.* Máramaros megye területén tevékenykedett. Nem meglepő, hogy a Kossuth tér 15. szám alatt jegyezték 1943. augusztus 10-én, majd 1944-ben a Liszt Ferenc téri új székházba költöztek. A három Sorg, Ajtay Zoltán Endre és vitéz técsői Móricz István alkotta az igazgatóságot. Alaptőkéjük kétszázezer pengő, tevékenységi körük szénbányászat.⁷⁸ Részvényeit 50%-ban a Sorg Rt., 10%-ban a Kőbányai Agyag Rt., 10%-ban a Pécsi Kokszművek, 10%-

73 BFL VII.2.e. Cg. 41051.

74 A szürkevas gyártásra rendelkeztek szabadalmazott eljárással, amellyel az alumíniumgyártás során keletkezett vörösiszappból nyertek ki vasat.

75 A peranyag tanúsága szerint valójában Sorg Jenő „gründolta” a céget 7 milliós kölcsönt kérve a HM-től november 18-án a szürkevas gyártásra alkalmas szabadalmára hivatkozva. Per 12. p., és BFL VII.2.e. Cg. 45228.

76 Bányamérnök, (1900–1983), Piliszentiván környéki aknák főmérnöke, 1936-tól a Magyar Bauxitbánya Rt. cégjegyző főmérnöke, majd igazgatója. A háború után a Dorogi Szénbányák vezérigazgatója, Nehézipari Minisztériumi főosztályvezető, majd a Bányászati Kutatóintézet igazgatója, a Kossuth-díj aranyfokozatát kapta az „F” típusú rakodó-fejtő gép megalkotásáért.

77 BFL VII.2.e. Cg. 46868.

78 BFL VII.2.e. Cg. 46869.

ban id. Sorg Antal, 5%-ban v. técsőy Móricz István⁷⁹, 7,5–7,5%-ban ifj. Sorg Antal és Sorg Jenő jegyezte. Vagyis 95%-os Sorg családi tulajdonban állt.

A *Nagykovácsi Kőszénbánya Rt.* a Kossuth tér 15-ben 1943. augusztus 10-én került bejegyzésre, majd 1944-ben telephelye a Sorg cég új székháza lett a Liszt Ferenc téren. A három Sorg, Ajtay Zoltán Endre és Husz Jenő⁸⁰ alkotta az igazgatóságot. Kétszáz ezer pengő törzstőkével alapították a Budavidéki Vasgyár ellátása céljából.⁸¹ Részvényeit Husz Jenő és Husz Jenőné 25–25%-ban, a Sorg Rt. és id. Sorg Antal és Ajtay Zoltán Endre 10–10–10%-ban, ifj. Sorg Antal és Sorg Jenő 7,5–7,5%-ban, a maradék 5%-on osztotva gr. Gyürky Aladár, Dura Károly és Jereb Ervin jegyezték. Ennél a cégnél a Sorg család közvetlen részesedése csupán egyharmad volt.

A *Pilisszentiváni Kőszénbánya Kft.* 1941-től a II. kerület Szász Károly u. 3. szám alatti székhelyen működött. Törzstőkéje 15, majd 16 ezer pengő volt, célja idegen érdekeltség bevonása és barnaszén kitermelése. Részvényeit 25%-ban Sorg Jenő (1943-tól tag), 25%-ban Ajtay Zoltán és felesége, valamint 25%–25%-ban Kulcsár Andor és Rácz Ferenc⁸² birtokolta.⁸³

1944. augusztus 30-án a Kft. *részvénytársasággá* alakult kétszáz ezer pengő alaptőkével és 24 részvényessel. A főrésztulajdosók Ajtay és felesége 12–12%-os, Rácz és felesége 12–12%-os, Kulcsár 22,5%-os, a három Sorg 8–8–8 %-os tulajdonnal (a kisorosztottak 4,5%-ot birtokoltak).⁸⁴ A Sorgok részesedése ebben a cégben a legkevesebb, csupán 24%.

Dura Károly szénnagykereskedése épületfa, építési anyagok, tűzifa, szén forgalmazását vállalta, és a Pécsi Kokszművek Rt. fő beszállítója volt. 1943. szeptem-

79 Felsőházi tag.

80 Okleveles bányamérnök, miskolci lakos, bányászati kutatásokat végzett az Rt. részére, továbbá 1941. május 4-én kelt haszonbérleti szerződés tanúsága szerint 30 évre bérlője a Nagykovácsi község volt úrbéres legelőbirtokossága tulajdonát képező, összesen 87 kat. hold, 1059 négyszögöl kiterjedésű legelőterületnek, ami alatt található kőszén kiaknázási, kutatási, bányanyitási jogának, valamint a terület kiterjesztésének is jogosultja.

81 BFL VII.2.e. Cg. 46929.

82 Nyomda tulajdonosok.

83 BFL VII.2.e. Cg. 43668.

84 BFL VII.2.e. Cg. 47682 (48774).

ber 11-én jegyezték be.⁸⁵ Részben id. Sorg Antal és a Sorg Rt. tőketámogatásával és kezességvállalásával alapították a szénárusítási monopólium megtörésére.⁸⁶

Felmerült az 1945 utáni nyomozó hatóságok részéről az a vád, hogy a fenti vállalatok alapítása a Sorg Rt. alapszabályába ütközött volna. Megállapítható azonban, hogy az alapszabályban tiltás nem szerepelt, csupán az egyéni cég törlése fogalmazódott meg a 6. §-ban, illetve a 2. §. kifejezetten engedélyezte fióktelepek létesítését. Meghökkenítő viszont, hogy az Rt.-vel azonos néven — „Sorg Antal” — végül is bejegyezték a cégbíróságon az egyéni céget, vagyis két gazdasági cég is viselte ugyanazt a nevet.

A vállalatcsoport nemcsak létrehozott tevékenységét támogató gazdasági társaságokat, hanem pl. a Nádasladányi Téglagyár⁸⁷ esetében bérlettel is foglalkozott.

A Sorg-család üzleti sikereinek okát nem csak az önellátásban, az építkezésekhez nélkülözhetetlen háttérpar kialakításában és a minőségi munkában kereshetjük. Véleményem szerint igen nagy súllyal esett latba a kialakult, kialakított, megszerzett kapcsolati tőke, illetve a jogszabályi korlátokat feszegető pénzügyi manőverezés.

Kapcsolati hálózat

A hálózatot négy kategóriában soroltam. Megkülönböztetem a szorosabb, adott, illetve házasodás révén alakuló *családi-rokoni, illetve baráti*, másrészt az *államigazgatási* (katonai, ipari, adó), *politikai és a szakmai (kollegiális, üzleti)* vonalat. Az egyes személyek besorolását nehezíti, hogy a határok a kategóriák között átjárhatóak, nem élesek.

85 BFL VII.2.e. Cg. 45545.

86 Dura Károly és a Magyar Város és Községfejlesztési Rt. 53–47% arányban szerezte meg az egyedárusítási jogot az Első Duna Gözhajózási Társaságtól (DGT). ÁBTL 3.1.9. V-128411/4. 304. p. A DGT rendelkezett a Pécsen bányászott kőszén egyedárusítási jogával, amit a Pécsi Kőszén és Kokszerkedelmi Rt. számára átadott. Utóbbi rendelkezett a Pécsi Kokszművek Rt. által termelt kocsz 50%-a egyedárusítási jogával is. Sorg Jenő a Pécsi Kokszművek Rt. nyersanyagellátási szempontból a DGT-nek való kiszolgáltatottságát kívánta csökkenteni, amikor egyik családtagját vonta be a szénkereskedelembé.

87 1943–1944 folyamán a téglák jogtalan felhasználása miatt (Sorg Jenő hegyfalui építkezése) a HM eljárást indított ellenük. Korábban lovasberényi és szákszendi építkezéseik ügyében folytattak ellenük eljárást a gyenge minőségű betonozás miatt.

Id. Sorg Antalnak politikai kapcsolatai a kezdeti időszakban nemigen voltak, inkább a — felesége révén a Dura-családhoz kötődő — családi kapcsolatháló dominált. A baráti kapcsolatok is jelentősek lehettek, amelyek nemcsak az építész szakmán belül alakultak ki, hanem kiterjedtek azokra a katonatisztekre is, akikkel az első világháborúban a Sorg cég hadi szállításai miatt kapcsolatba került. Ezek az ismerősök a háborút követően a honvéd kincstár részéről megrendelésekkel láthatták el az építőmestert. A '20-as években a „kormányzó építőmestere” lett, és jó viszonyt ápolt a Horthy-családdal is, ráadásul 1928-tól kormányfőtanácsosi címet kapott.⁸⁸ Szűkebb környezetében — Kőbányán — politizált, hiszen belépett a Keresztény Községi Pártba, valamint társelnöke volt a Magyar Élet Pártja X. kerületi szervezetének, de ezt csak „afféle” lokálpatriotizmusként értékelem, ami illeszkedett konzervatív-keresztény értékrendjéhez. Az 1945-ös rendőri jelentés szerint „nem foglalkozott politikával”, a nyilasokat nem tűrte meg vállalatainál, és a háború végén gyári berendezések, felszerelés nyugatra szállítását is meggátolta. Ennek ellentmond egy tanúvallomás, melyben unokáinak francia nevelőnője németbarátnak tartotta. Kossuth Károly X. kerületi adófelügyelővel készítette el az adóbevallásait.

A nagyobb szabású hálózat igazi kifejesztői a fiai voltak, közülük is különösen Jenő rendelkezett az üzletszerzéshez szükséges és a közhivatalokat is behálózó társadalmi és politikai szövedékekkel.

Az alábbiakban a kiépült rendszer rekonstruálása tesztek kísérletet. Az egyes személyeket csak akkor soroltam be és tüntettem fel, ha a Sorgokkal való szoros és rendszeres kapcsolatot egybehangzó tanúvallomások és egyéb dokumentumok alapján egyértelműen meg tudtam állapítani. További kutatások folytatásával a „hálózat” jelentős bővülésére lehet számítani.

88 Kenderesen a kormányzói családdal együtt fényképezték le, és a kastélybeli építkezéseket is ő végezte.

4. táblázat. Családi-rokoni és baráti hálózat tagjai

Név	Kapcsolat	Jellemző
Dura Károly	id. Sorg Antalné testvére	kőműves mester, cégtárs
Dura Tamás	id. Sorg Antalné testvére	kőműves mester, cégtárs
Id. Dura Károly	id. Sorg Antalné apja	kőműves mester, cégtárs
Sorg Jenőné	Bárczy Gusztáv leánya	apja a Rózsavölgyi és tsa. cég társtulajdonosa
gr. Gyürky Aladár	Sorg Jenő sógora	nagylábon élő arisztokrata, részvényes
Hohenlohe Károly Egon herceg	ifj. Sorg Antalné nővérének férje	Sorg Rt. FB tagja
Hohenlohe Siegfrid	a herceg fia, unokaöccs	a Sorg Rt-nél alkalmazásban
Horthy István és felesége	Sorg Jenő és felesége barátai	a kormányzó fia
Ifj. Horthy Miklós	Sorg Jenő és felesége barátai	a kormányzó fia

5. táblázat. Államigazgatási–katonai hálózat tagjai

Név	Kapcsolat	Jellemző
Álgyai Hubert Pál államtitkár, miniszteri biztos, elnök (1936)	Kereskedelem és Közlekedésügyi Minisztérium, BSZKRT, Fővárosi Közmunkák Tanácsa	ipari építkezési megrendelések biztosítása
Baky László csendőrtiszt, ogy. képviselő, államtitkár	Belügyminisztérium	munkaszolgálatos munkaerő biztosítása

Név	Kapcsolat	Jellemző
Bíró Károly mérnök őrnagy	Honvédelmi Minisztérium XI. Építési Ügyosztály, Légierők Parancsnoksága	katonai építkezési megrendelések biztosítása
Czakó László mérnök százados	Honvédelmi Minisztérium	katonai építkezési megrendelések biztosítása
Csibi Sándor mérnök százados	Honvédelmi Minisztérium, XI. csoport, 9/a. osztály	katonai építkezési megrendelések biztosítása
Endre László alispán, majd államtitkár	Belügyminisztérium	munkaszolgálatos munkaerő biztosítása
Gally Pál mérnök-ezredes	Honvédelmi Minisztérium Ép. Ig.	katonai építkezési megrendelések biztosítása
v. Gálócsy Árpád mérnök-ezredes	Honvédelmi Minisztérium, Légügyi V. csoportfőnökség, 33. osztály vezető	katonai építkezési megrendelések biztosítása
Dr. Helle László miniszteri tanácsos	Iparügyi Minisztérium, Ipari Anyaggazdálkodási Tanács alelnöke	építési anyagok biztosítása
v. Hellenbronth Vilmos vezérőrnagy	Honvédelmi Minisztérium, Légügyi V. csoportfőnök	katonai építkezési megrendelések biztosítása
Jány Gusztáv vezérezredes	2. magyar hadsereg parancsnoka	katonai építkezési megrendelések biztosítása
Károlyi Lajos alezredes	Iparügyi Minisztérium, Ipari Anyaghivatal ügyvezető igazgatója	építési anyagok biztosítása

Név	Kapcsolat	Jellemző
Kellermann Béláné Görgös Edit biztosítási ellenőr	OTI Baleseti kárfedezeti osztály (VII/2.)	Feladata a baleseti járulékok kiszámítása a munkabérek alapján, amiből jelentős csökkenést lehetett elérni, ebből a megtakarítás 15–18%-át kapta meg.
Kossuth Károly pénzügyi tanácsos	X. kerületi Adófelügye- lőség	céges és magánadóügye- k elintézése
Lipták Balázs főmérnök	Honvédelmi Minisztéri- um, Légügyi főcsoport- főnökség	katonai építkezési meg- rendelések biztosítása
Magasházy Béla minisz- teri tanácsos	Iparügyi Minisztérium, Ipari Anyaghivatal el- nöke	építési anyagok bizto- sítása
Dr. Magyarossy István okl. vegyészmérnök, mi- niszteri műszaki tanácsos	Iparügyi Minisztérium, VIII. szakosztály	ipari építkezési megren- delések biztosítása
v. Magyarosy Sándor altábornagy (1943-1944)	Honvédelmi Minisztéri- um, Légügyi főcsoport- főnök	katonai építkezési meg- rendelések biztosítása
Mattyasovszky László mérnök-vezérőrnagy	Honvédelmi Miniszté- rium, honvéd mérnöki tisztikar főnöke	katonai építkezési meg- rendelések biztosítása
Dr. Merkovits István mi- niszteri műszaki tanácsos	Iparügyi Minisztérium, VIII. szakosztály	ipari építkezési megren- delések biztosítása
Molnár Pál őrnagy	Kereskedelem és Közle- kedésügyi Minisztérium, Országos Középítési Tanács	ipari építkezési megren- delések biztosítása

Név	Kapcsolat	Jellemző
Nagybaczoni Nagy Vilmos vezérezredes	hadserg parancsnok, honvédelmi miniszter 1942-1943 között	katonai építkezési megrendelések biztosítása
v. Rátz Jenő politikus, gyalogsági tábornok	vezérkari főnök és honvédelmi miniszter 1936-1938 között	katonai építkezési megrendelések biztosítása
Ries (Reisz) Gyula mérnök-ezredes	Honvédelmi Minisztérium, Anyagi főcsoportfőnökség, 11. osztályvezető	katonai építkezési megrendelések biztosítása
Szabó László	Közellátásügyi Minisztérium, Árkormánybiztosság, árelőirés	építési anyagárak elfogadása
Szendy Károly polgármester, fővárosi bizottsági tag	Budapest Székesfőváros	magdolnavárosi kislakás-építési program megrendelésének biztosítása
Dr. Veér (Vér) Tibor miniszteri osztálytanácsos, ögy. képviselő, felsőházi tag *	Technológia és Anyagvizsgáló Intézet igazgatója, a Budapesti Mérnöki Kamara elnöke	építkezéseken használt anyagok minőségi vizsgálata
Wekerle László	Közellátásügyi minisztérium, Árkormánybiztosság, árelőirés	építési anyagárak elfogadása

* Az I. Honvéd Hadtest Parancsnokság által indított eljárást, mely amiatt indult, hogy 1943–1944-ben a koppánymonostori magánépítkezésen honvédelmi anyagot használnak fel, és téglagyárunk két évi készletét nem jelentették be, Helle László, Magasházy Béla miniszteri tanácsos, Károlyi Lajos alezredes, Szörényi és Reischl Ágoston főmérnökök simították el Rendőrségi jelentés, 654. p.

6. táblázat. Politikai kapcsolati hálózat tagjai

Név	Kapcsolat	Jellemző
v. nagybányai Horthy Miklós altengernagy	kormányzó	kenderesi birtokának építésze id. Sorg Antal
Imrédy Béla közgazdász, politikus	miniszterelnök	társasági-politikai ismeretség
dr. Edmund Veesenmayer SS-brigadeführer, közgazdász	német nagykövet, birodalmi megbízott	társasági-politikai ismeretség
Vajna Gábor politikus, katonatiszt	nyilas ogy. képviselő, Szálasi-kormány belügy-minisztere	A Hűség Háza számára rajta keresztül utaltak támogatást Sorgék
dr. Csilléry András politikus	Keresztény Községi Párt elnöke	a párt pénzügyi támogatása
Fiala Ferenc újságíró	Összetartás szerkesztője	a lap pénzügyi támogatása
Wünscher Frigyes mágánás	Hangya alelnök-vezérigazgató, MTI vezető	társasági-politikai ismeretség
Andre Hallier ezredes	francia katonai attasé	Sorg Jenő ismerőse

Szakmai–kollegiális–üzleti kapcsolati hálózat tagjai

Az alábbi lista, bár korántsem teljes, jól érzékelteti, hogy az ország egész területén, sőt a visszacsatolt területen is megtalálták a megfelelő embereket, akikkel együtt tudtak működni. A vidéki kapcsolatok kiépítését az is indukálta, hogy a hivatalos irányvonal előnyben részesítette a helyi építőket a pályázatok kiírásánál és elbírálásánál. Az elmélet gyengesége a gyakorlatban ott mutatkozott meg, hogy a helybéliek nem rendelkeztek megfelelő ipari-technikai kapacitással (gépek, anyagok).

Név	Kapcsolat ^a	Jellemző
v. Csomay Kálmán	Tapolca, szenkirályszabadjai repülő akadémia építése során ellenőr	okl. építész és törvényszéki hites (!) szakértő
Csomay Miklós	Tapolca, szenkirályszabadjai repülő akadémia építése során ellenőr	okl. építész és törvényszéki hites (!) szakértő
Linczmajer György	Veszprém	építész
Pintér József	Székesfehérvár	építész
Sipos István	Szolnok	építész
Migray László	debreceni sportrepülő hangár, szolyvai barakk-laktanya ^b	építőmester
Valcz Jenő	nagybereznai építkezés, Szolyva ^c	ungvári építész
Olchváry Jenő	ungvári hangár munkák, ^d pusztapótharaszti lőszerraktár helyett másfél % ellenében megépíti a Danuvia kereskedelmi és Ipari Rt-t.	építész

Név	Kapcsolat ^a	Jellemző
Wenczel József	Szákszend és Lovasberény	építész
Csiszár Lajos	erdélyi laktanyák építése, ^e Tihuca	építész
v. Gersey Béla	Borsa	építész
Báthory István	Ajka, Ilva, Borsa ajánlatadója	építész
Szalay Sándor	Magyar Olajművek Rt. Szőny	építőmester
v. Kőteleky Dénes	hegyfalusi kastély, Kecskemét	építész
Zilahy Balogh Gyula	Magyaróvár, Vásárosnamény, Mátészalka barakk-laktanya, Szolnok, Nyíregyáza Nagykáta, Veszprém ^f	építőmester
Sarló László	Várpalota ^g	építész

a A jelentősebb építkezések helyszíneit rögzítettem, melyeknél az együttműködés kimutatható.

b ÁBTL 3.1.9. V-128411/4. 126. p. 1939. július 6.

c ÁBTL 3.1.9. V-128411/4. 130. p. 1939. július 7.

d A pusztapótharaszti lőszerraktár építéséből visszalépet az elnyert összeg 1,5%-a ellenében, és megépítette a Danuvai Kereskedelmi és Ipari Rt-t. ÁBTL 3.1.9. V-128411/4. 130. p. 1943. május 12.

e ÁBTL 3.1.9. V-128411/4. 251–252. p.

f Vallomása szerint a minisztérium határozott arról, hogy Sorgékkal közösen kapják a munkát. A 2-2,5 %-ot a munkája alapján kapta. Per 95. p.

g Együttműködő építészek. Rendőrségi jelentés 669. p.

Ügyvédek: dr. Kálmán László ügyvéd a Szindikátus ügyésze, Dr. Ángyán Béla ügyvéd⁸⁹ a német követség jogtanácsosa, Dr. Ganzaug Béla (koppánymonostori ügy), Dr. Vadkerti Jenő (Lovasberény, Szákszend).

Könyvvizsgálók: 1942. március 5-én a Székesfővárosi M. Kir. Pénzügyigazgatóság Radó Antal, Stoll János és Huber Zoltán könyvszakértőket a Sorg Rt. adóvizsgálatával bízta meg.⁹⁰ A vizsgálatot sikerült gyorsan lezárni Dr. Lengyel Árpád és Löcherer Dezső tisztviselők közbenjárásának következtében.

A ritka kivétel Lukóy Emil, miután megnyerte a közbeszerzést, társult Sorgékkal a sajoszentpéteri laktanyaépítkezésen. A HM előzetes megegyezést feltételezve kizárta a további munkákból. Lukóy tudott a ringekről, hiszen felkérést is kapott a részvételre, de azt elutasítva, az űrlapokat kitöltetlenül küldte vissza!⁹¹ Becsültessége okozta vesztét.

Pénzügyi manőverek⁹²

A könyvelés, könyvvezetés terén a leányvállalatok esetében ragaszkodtak a szabályszerűséghez, míg a Sorg Rt. és az egyéni cég könyvei fiktív számlákat is befogadtak. Másrészt sok esetben önkényesen csökkentett számlaösszegek, vagy később, éves csúszással elkönyvelt számlák tették átláthatatlanná a számadást. Gyakran előfordult kisebb tételek esetén, hogy a számlák nem kerültek be a könyvelésbe. Ezek az összegek a három igazgatósági tag magáncélú kiadásainak fedezésére szolgáltak. A HM-től felvett előlegeket bankszámlákon (Hermes Bank) tárolták, amire külön kamatot vettek fel, ugyanakkor ezeket az összegeket kivonták a könyvelésből, továbbá ezeket a betétkönyveket a Magyar Általános Hitelbanknál letétbe helyezték, amivel a bank által nyújtott kezesség jutalékát csökkentették. A HM számláit 5% felülvizsgálati részlet levonásával könyvelték be — több millió pengős nyereséget realizálva — amit később magáncélokra fordítottak. Mindezek jelentősen csökkentették az adóköteles nyereséget!

A vállalaton belüli építkezések, valamint a leányvállalatok és az igazgatósági tagok villái (pl. Sorg Jenő Várfok utcai ingatlana 1 millió pengő értékben, a vállalat

89 A Rózsavölgyi Zeneműkiadó és Társa társtulajdonosa, Sorg Jenő apósával Bárczy Gusztávval együtt.

90 ÁBTL 3.1.9. V-128411/4. 284.p.

91 Per 98. p.

92 Rendőrségi jelentés 661–666. p., Per, Jereb Ervin 173–179. p.

lati sofőr háza 40 ezer pengő) esetén azok kiadásait más megrendelt, elnyert külső építkezésekhez számolták el. A Pécsi Kokszművek Rt. részvényleértékeléseket is végrehajtott, amiből szintén nyereségük származott. Összességében az adóhatóságoknál a Sorgok érdekkörébe tartozó vállalatok 1936–1943 között közel 5 millió pengő adóleírást igényeltek. Fiktív számlákat fogadtak be, amelyekre nyugtával igazolt pénztári kifizetések történtek. Fekete kasszát vezettek, amelyekből a „diszkrét” kifizetéseket intézték. Az általános kereseti adózás megkerülését jelentette az alkalmazottaknak kifizetett jutalom, amit nem könyveltek el, (pl. 1944-ben a Pécsi Kokszművek Rt.-nél). Egyéni jövedelem- és vagyonadó elkerülése volt a célja a létrehozott egyéni cégnek, amely már az induláskor (1935-ben) az Rt. felé irányuló követeléssel nyitotta tőkeszámláját. A Todt szervezettől kapott fél millió pengő előleget Sorg Jenő sem bankszámlára, sem a könyvelésbe nem vezette be. A fenti módokon elvont összegeket az 1945 utáni vizsgálatnál eljáró szaknyomozó 12–15 millió pengőre becsülte, amit megvesztegetési célokra, a ringek finanszírozására, továbbá magáncélokra fordítottak.

A megvesztegetésekről Sorg Jenő spanyol nyelvű feljegyzéseket (ügyeiket a Kossuth Lajos téri irodában intézték), Jereb Ervin (igazgató) bizalmas kiadásokra vonatkozó nyilvántartási könyvet (fedkönyv) vezetett.

A FED könyv,⁹³ vagyis fedezeti könyv a nem hivatalosan folyósított kifizetések rögzítésére szolgáló nyilvántartás volt. Formáját tekintve szürke-fehér-fekete márvány mintás papírba kötött, keményfedelű, hosszúkas, téglalap formátumú kötet. A lapszéleken piros-fekete váltakozó színekkel, az ABC betűivel ellátott fülekkel. A lapok mindkét oldala számlázás, nyilvántartás számára alkalmas, halványpiros vonalakkal felosztott, vonalas. Terjedelme összesen 128 oldal. A-Z-ig folyamatosan kitöltött, de akadnak üres oldalak. A bejegyzések 1937. május 7. és 1944. november 7. között keletkeztek.

Az oldal fejlécében a meghatározó tárgy pl. adósság, de egy jel, vagy fedőnév is szerepelhet, pl. „J”, vagy „SJ”. Lehetséges, hogy ez Sorg Jenőre utal. Az oldal első oszlopa dátumot, a második a kifizetés indokát rövidített tárgy megjelöléssel, a harmadik az összeget tünteti fel. Szerepelhet konkrét bejegyzés is, pl. „Dr. Ángyán Béla 1943. IV.16. 15.000-.” Gyakran a tárgy (második) oszlopban „HB.” rövidítés — Hitelbank — és szám, feltételezésem szerint számlaszám szerepel. A teljesség igénye nélkül Edelsheim Gyulai, Fiala, Hellenbrand (?) Géza, Lovasberény, Lovaspóló, Eger, Futtak, Építés, Danuvia, Duna, Erőd, Cseh Kálmán, Budavidéki Vasgyár szerepelnek a fejlécekben. Több mint érdekes a parto

93 ÁBTL 3.1.9. V-128411/3. 239–276. p., 284–287. p., 289–313. p.

politico bejegyzés részletezés, feloldás nélkül (!) 1941–1944 között 39.000 pengő folyósítással. Csakúgy mint a vs. (választás) tárgyszóval 1939. május 8–27 között folyósított 32.100 pengő.

A ring tagok kifizetéseit kartotékrendszerben tartották nyilván (ez megsemmisült). Sorg Jenő feljegyzései — a fedkönyv lapjai között található néhány ki-tépett kockás füzetlapon — alapján „Juez” (bíró) számára, aki lehet Bíró Károly mérnök őrnagy 304 ezer pengőt, „secundo jefe avia” részére (II. főnök légierők — lehet Lipták Balázs mérnök ezredes) 107 ezer pengőt, „jefe”-nek (főnök) „R” jelzéssel (Riesz Gyula ezredes) 56.600 pengőt fizetett. A fedkönyv tételei alapján 1937–1944 között katonai vonalon 2,608.050 pengőt, adóügyi vonalon 1943-ig 220.000 pengőt osztottak szét.

A *Szindikátus* Jereb Ervin szerint már 1930-ban fennállott. Létrehozatalának célja az árak letörésének megakadályozása volt. Működési elve az, hogy a pályázat nyertese befizette a pénztárba nyeresége egy részét a vesztesek kompenzálására. Teljes nevén az Építőmesterek és Építési Vállalkozók Szindikátusának ügyészeként dr. Kálmán László ügyvéd⁹⁴ vállalta a treuhand, a bizalmi ember szerepét, aki a pénzleteket kezelte, és szétosztotta a jutalékot. A források alapján 1933. március 14-én már biztosan működött a rendszer, de 1935. április 27-én rendezetlen vitáik miatt már feloszlottak. Tagok gyanánt — négy rendes (köztük a Sorg Rt.) és három outsider — a forrásokból Dávid Károly, Katona, Székely és Molnár nevek merültek fel. A tagok kötelezettséget vállaltak a jutalék rendes fizetésére és minden 10 ezer pengő feletti megrendelés bejelentésére. Ennek persze nem túl konzekvensen tettek eleget. A Sorg Rt. képviselője, ifj. Sorg Antal is kapott fizetésre felszólító leveleket. Több alkalommal választott bírósági eljárás döntött vitás kérdéseikben.⁹⁵

A „*ringek*”-ről Tasnáti rendőrségi tanúvallomásában kifejtette, hogy a HM és a Légierők építési szándékairól, a helyszínekről és az összegekről Sorg Jenő Bíró Károly őrnagytól értesült. Ezután testvérével megtanácskozta, mely építkezések felelnek meg a cégnek, majd a kijelölt építkezést közölte Bíróval. A nagyobb munkálatokra kizárólag zártkörű versenytárgyalást írtak ki, amelyre a meghívandók listáját Tasnáttal Sorg Jenő szerkesztette meg, azokból az építészekből választva, akik hajlamosak a ringre (rendszerint 6-6 vidéki és budapesti építész). Egy-két nappal később Bíró közölte a végleges listát, de többször előfordult, hogy

94 1940–1941-ben újból megjelent a cég környezetében, és a Magyar Bauxitbánya Rt. ajkai, valamint 1942-ben az Anyaggazdálkodási Hivatal fővárosi épületének építése körüli ügyeket intézte.

95 Per 179. p., ÁBTL 3.1.9. V-128411/2. 13–49. p.

olyan cégeket is felhívtak ajánlattételre, akik nem szerepeltek a Sorg-listán. A jutalék kifizetését nem foglalták írásba, de a feljegyzésekből kitűnt, hogy Bíró az adott munkák végösszege után 2,5 %-ot kapott. Az ajánlati összegeket a megrendelő rendelkezésére álló összeg ismeretében úgy kalkulálták, hogy a legolcsóbb és legdrágább között mintegy 20 % eltérés mutatkozzon. A kalkulációt ún. „kutyanyelveken” továbbították a ringtagoknak, akiknek az információ alapján az ajánlati űrlapot kellett kitölteniük. Előfordult az is, hogy a ringtag előre aláírta a nyomtatványt (bianco), és ekkor ők töltötték ki az űrlapot. Ha — előre megfontoltan — nem a Sorg cég lett a legolcsóbb ajánlattevő, akkor társultak a győztes ringtaggal.⁹⁶

Rubner Károly cégvezető elmondta, hogy sok esetben 5-6 kalkulációt állítottak össze 2-6 %-os árbeli eltéréssel, amit a Pécsi Kokszművek Rt. irodájába küldtek.⁹⁷ Ezek az ún. „védőajánlatok”/„garancialevelek” voltak, amelyek a ringet szervező „házigazda” sikerét garantálták. A versenytárgyalásra meghívott megtehetette, hogy elfoglaltságára hivatkozva egyáltalán nem tett ajánlatot.⁹⁸ Az is előfordult, hogy a helyi/vidéki építőipari vállalkozók keresték meg a Sorg Rt-t, kérve, hogy társuljanak be és segítsenek a megvalósításban, mert megfelelő ipari kapacitással nem rendelkeztek.

Összefoglalva: a közületi megrendelések megszerzése történhetett közvetlenül a Sorg Rt. nevére, vagy közvetetten más cég, vagy szakmérnök nevére. A Sorg Rt. az ún. ringeken — a versenytársak befolyásolásával —, mint legelőnyösebb ajánlattevő jutott munkához. Érdekes tény, hogy valóban előfordult, egyes esetekben visszautasították a minisztérium által küldött versenytárgyalási meghívót. Máskor közvetlenül a Sorg cég keresett meg helyi vállalkozót, aki megpályázta az építkezést, majd őket is bevonta „alvállalkozóként”. A vállalkozó is megkereshette őket azzal a kéréssel, hogy álljanak mögé, illetve a Magyar Általános Hitelbank is kötelezhette a vállalkozót erre, mivel csak azzal a feltétellel folyósított hitelt, ha a Sorg Rt. ellenőrzi, felügyeli a munkát!

A gyakorlatot szemléltetve Tasnáti a várpalotai repülőtér építkezésre alkotott ringet az alábbi módon írta le: Lincmayer György veszprémi építész 25 ezer pengőt, más forrásban 49 ezer pengőt, Csomay Miklós és v. Csomay Kálmán 0,5% azaz 122 ezer, de minimum 30 ezer pengőt kapott. Rumsauer építész, mint a Budapesti Építőszövetkezet 0,25 % 49 ezer, Paulheim és Weninger 30 ezer pen-

96 Per 146–147. p.

97 Per 113. p. Itt volt Sorg Jenő irodája a Kossuth tér 15. sz. alatt.

98 Per 122. p.

gőt, Klosovszy Ernő szombathelyi építésmérnök ingyenes védelmet biztosított, mivel Sorg Jenő hegyfalui kastélyát építette át (62 ezer pengőért), ifj. Takács János veszprémi építésmérnök 0,2% (majd megemelte, mivel Galli ezredesnek is kellett juttatnia) 85 ezer pengő jutalékot kapott. Sarló László építésznek Tasnáti adott 30 ezer pengőt jutalék gyanánt a fiktív ajánlat fejében.⁹⁹ Összesen 427.500 pengőt fizettek ki a vállalt 24,500.000 pengőből, vagyis 1,75%-ot.

Jereb Ervin számításai szerint 1938–1944 között a bevallott nyereséghez még az alábbi összeget kell hozzáadni:¹⁰⁰

Tételek	Pengő
Fiktív okmányokkal elszámolt kiadás, adóügyileg helytelenül elszámolt tételek	3,000.000
Megvesztegetés	3,013.000
Ringtársaknak fizetett összegek (HM 72 milliós megrendelés 2%-os átlaggal)	1,440.000
Politikai célokra kifizetett	172.000
Sorg Jenő magáncéljaira	56.000
Vegyres kiadások	295.000
Elvont kamatok stb. (becslés)	1,000.000
Összesen	8,976.000

99 Per 147. p., Rendőrségi jelentés 668. p.

100 Per 180. p.

Építkezések

Id. Sorg Antal az építőmesteri oklevél megszerzését követően, kezdeti kisebb munkák után már nemcsak lakóházakat, hanem gyárat, laktanyát is épített, így átvészelte az első világháborús dekonjunktúrát, sőt meg is erősödött. Nagyban hozzájárult ehhez az a felismerése, hogy önellátásra érdemes berendezkedni. Ennek érdekében az építőiparban nélkülözhetetlen háttérvállalkozások egész sorát alapította, így téglagyárat (1912), ácstelepet (1912), fatelepet, asztalos- és lakatos műhelyt, bádogos- (1914), vízvezeték- (1914), csatornázó- (1914), üvegező-, festő- és mázoló műhelytelepeket hozott létre, ami külső körülményektől (szállítók, alvállalkozók) függetlenné tette építőipari üzemét.

Az első világháború alatt, mint hadiüzem, gyalogsági lőszer és srapel tároló faladék gyártásával alapozta meg vagyionát, illetve a már említett gyárépítkezésekkel (Kőbányán ecet- bőr-, likőr-, szappan-, szövő-, sör-, gép- és bútorgyárat, templomot, raktárakat épített). A honvédséggel való kapcsolata a második világháború végéig tartott, és a legnagyobb tőkések közé emelte a kisvállalkozást. Üzleti érzékét jól illusztrálja, hogy az első világháborút követő megrendeléshiányos időszakban a ládagyártásról — rugalmasan — átállt tojáskeltető gépek gyártására.

A Sorg Antal Rt. 1925-ben keletkezett alapszabályában leszögezték, hogy tevékenységi körük kiterjed minden építőipari tárgyú vállalkozásra, építőipari anyagok gyártására, előállítására, beszerzésére, forgalmazására, valamint ingatlanok megszerzésére és értékesítésére, továbbá minden olyan tevékenységre is, amelyet a közgyűlés célként megjelöl. A Sorg-féle vállalkozás belépett a közép-vállalatok sorába.

Az első nagyobb kincstári megrendelés a szentendrei laktanya építése volt 1930-ban, amely megnyitotta az utat az Rt. felemelkedése előtt. A következő jelentősebb megrendelés 1934-ben a Péti Nitrogénművek Rt. gyárának felépítése lett, ami a második világháború végéig munkát adott a Sorg Rt-nek. Darányi Kálmán győri beszédét követően gőzerővel kapcsolódtak be a honvédelmi építési programba. A közbeszerzéseket a Honvédelmi Minisztérium, illetve a Légierők Parancsnoksága írta ki.

Néhány jelentősebb részlet, mérföldkő, ami az *egyéni cég* teljesítményét illusztrálja: gyárak Kőbányán, laktanyák, lakóházak jelzik munkáját. 1909–1910-ben a kistarcsai vagon és gépgyár és hozzájuk tartozó lakóházak építése, majd 1913–1914-ben a Maglódi úti Fővárosi Sörgyár (ekkor 2–4 ezer munkással dolgozott!), valamint a HÉV vonal kiépítése Gödöllőig, illetve a hozzájuk tartozó remizek (gödöllői, soroksári, budafoki, szentendrei).

A *Sorg Antal Rt.* jelentősebb építkezései közül a *honvédelmi megrendelések* emelkednek ki. Legalább öt repertet és az említett szentendreivel együtt legalább tíz laktanyát építettek. Továbbá a háborút megelőző időszakban — igaz közvetlenül — csak 1936–1938 között legalább öt építkezésben voltak érintettek (Szekszárd, Tapolca, Márianosztra, Mezőtúr, Sárbogárd).¹⁰¹ A barakk laktanyákat, ami a saját szabadalmuk volt, valószínűleg nem számolták ide. Ide sorolható a Ludovika Akadémia nyári tábora is (2,65 millió pengő).

Repülőterek: Börgönd Pintér Józseffel 1939-ben,¹⁰² Veszprémben hangárok építése Csomay Kálmánnal, Pápa,¹⁰³ Várpalota (csak a tereprendezésig jutottak), Szentkirályszabadja (nem fejeződött be, 22 millió béke pengő!), Ferihegyi repéri út.

Laktanyák: 1940-ben öt határvadász laktanya Erdélyben¹⁰⁴ (5 millió pengő), lovasberényi tüzérségi laktanya, szolnoki utász- és tüzér laktanya (1 millió), debreceni laktanya (1,5 millió), budapesti Károly főherceg laktanya, Szerencs, Szolyva, Volóc, Vezérszállás. 1939–1941 között tizenegy barakk laktanya. Megbízást kaptak a Honvédelmi Minisztérium kilenc emeletes épületére is 1943-ban. Egy konkrét német katonai megrendelésük volt: a Todt-szervezet¹⁰⁵ számára a kőbányai borospincék átalakítására vállalt munka, amelynek célja földalatti repülőgépgyár kialakítása volt. A későbbi bírósági eljárásban id. Sorg Antal ez ellen tiltakozott — szerinte Anton Kosta bécsi cége végezte az építkezéseket, és a munkához „csupán” igénybe vették a Sorg Rt. munkásait és eszközeit.¹⁰⁶

Egy a peranyagban található, becslésen alapuló számítás szerint 1938–1944 között a HM-től összesen 250–300 millió pengőre szóló megbízást nyertek el, ami kb. 60 millió pengő haszonnal járt.¹⁰⁷ Többlet nyereséget jelentett, hogy a kivitelezéshez igénybe vett munkaszolgáltatásokért csak az étkezési pénzt térítették meg a „Kincstárnak”, de a HM-nek a rendes áron számoltak el.

101 ÁBTL 3.1.9. V-128411/4. 13/a, 30–32., 44–45., 46–47. és 57. p.

102 ÁBTL 3.1.9. V-128411/4. 162. p.

103 Nem kapták meg, de 1943. június 25-én kérvényezték a Magyar Honvéd Légierők Parancsnokságán. Sorg Antal vallomásában a laktanya és a kifutópálya betonozását említi. A hangárokat más cég építette! II. dosszié 1–6. p.

104 Nagy-Ilva, Tihuca, Felsővisó, Borsa. Összesen 16 millió pengő. ÁBTL 3.1.9. V-128411/4a. 513. p.

105 Fritz Todt, birodalmi miniszter, építész által 1938-ban alakított szervezet, útépités, védelmi vonalak kiépítése céljából.

106 II. dosszié 16–17. p.

107 Per 5. p. Jereb Ervin tanúvallomásában, csak 72 millióval számolt. Per, 180. p

Nagyobb volumenű polgári megrendelésük a háborús időszakból a magdolnavárosi fővárosi kislakások tömeges kivitelezése 1943-ban. A megbízás — Szendy polgármester jóvoltából — 2000 kislakásra szólt.

Az Iparügyi Minisztériumtól nyertek megbízatást a Szolnoki Papírgyár Rt., a fűzfői Hazai Papírgyár Rt. és a Nitrokémia Rt., a Magyar Olajművek Rt. (Szöny), a Péti Nitrogénművek Rt., a Danuvia Fegyver és Lőszergyár (1941) és az ajkai Magyar Bauxitbánya Rt. építésére.

Egyéb jelentősebb építkezéseik (a teljesség igénye nélkül): Nemzeti Lovarda, Margitszigeti Versenyuszoda, 1932–33-ban a BSZKRT székháza (Kertész utca). 1944. március 9-én a Kormányzó hosszúhátú birtokán végzett munkáról még 15 ezer pengős számlát állítanak ki!¹⁰⁸

Építkezéseik közül az említetteket csak reprezentatív céllal emeltem ki, beruházásaik száma elképesztően magas. Vizsgálatuk egy külön tanulmány tárgyát képezheti!¹⁰⁹

A bukás

A front elől menekülve 1944. december 1-jén bejelentették a HM 11. osztályának, hogy a cég egy részét — barakkgyártó üzemüket —, kirendeltségként a Dunántúli munkák folytatásához Sorg Jenőnek a Vas megyei Hegyfaluban lévő birtokára helyezik át.¹¹⁰

1945-ben nem tudták az éves jelentést (mérleget) elkészíteni, mivel az 1944-es könyvelés elveszett. Az eszközökben, szerszámokban, felszerelésben, berendezésben, anyagokban keletkezett károk sem tisztáztak. A rendőrségi nyomozás (Pénzügyi Központ) megállapította, hogy a Sorg testvérek 2,766.000 pengőt vittek külföldre, továbbá 14–15 vagon értékes épület- és építési anyagot.¹¹¹

A Sorgok pénztőkéje a nyomozás adatai alapján, egy 1944. december 14-én kelt kimutatás szerint pénztárállományban 1,4 millió pengő, bankbetétekben

108 ÁBTL 3.1.9. V-128411/2. 217.p

109 Budapest Főváros Levéltára őrizetébe került a Sorg Antal Építőipari Rt. fennmaradt tervanyaga, üzleti levelezéssel együtt. Az irategyüttes időköre. 1887–1950, terjedelme közel 89 ifm. Nemcsak fővárosi, hanem vidéken folytatott építkezések műszaki iratait is tartalmazza. BFL XV.17. f. 834.

110 ÁBTL 3.1.9. V-128411/2a. 287. p. A Budapestről való távozás részleteit lásd a Családtörténet fejezetnél.

111 Per 16. p., Rendőrségi jelentés 660. p.

13,771.800 pengő, lekötve további 6,355.000. pengő, vagyis összesen 21,526.800 pengő.

Az 1945. október 8-i rendkívüli közgyűlés az igazgatóság új tagjaivá tette Nagybaczoni Nagy Vilmos volt honvédelmi minisztert, valamint Rubner Károly és Kucsera Gyula műszaki tisztviselőket. Utóbbi kettő felügyelő bizottsági tagsága ezzel megszűnt, és helyükre (valamint Hohenlohe Károly Egon távollétében) Reithauser Róbert, Just Emil és Hardy Sándor kerültek. Megmagyarázhatatlan id. Sorg további igazgatósági tagsága, ugyanis az iparügyi miniszter leirata alapján csak igazolt személyek választhatók igazgatósági és felügyelő bizottsági tagokká.¹¹² Id. Sorg Antal igazoló bizottsági eljárásán ekkor még nem esett át, majd annak lefolytatását követően 1946. február 19-én állásvesztésre ítélték.¹¹³ A Budapesti Építőmesterek Ipartestületének Igazoló Bizottsága¹¹⁴ 1945. november 28-án kelt határozatában iparendedélyétől megfosztotta! Az Országos Iparegyesület (637/1945. sz.) és a Kőbányai Takarékpénztár (26/1945.) viszont igazolták!

Az állásvesztés indoklásában a német- és nyilasbarátság és támogatás, a sztrájk törés, a honvédelmi munkák elvállalása, a munkások — a háborús körülmények között korlátozottan rendelkezésre álló munkaerő — „kisajátítása” szerepelt. A Népbíróság Igazolásfellebbezési Tanácsához benyújtott fellebbezésében természetesen mindent cáfolt. Megint felmerült egy korábbi motívum, miszerint fiai tetteiért nem felelős, valamint ő már csak műszaki-szakmai feladatokat látott el a cégnél, és az igazgatóság elnöke címe amolyan „félíg” nyugállománynak tekinthető. A sztrájkot a Danuviánál a katonák törték le, és ő a „Kabinet Irodánál” (Kormányzói?) „kijárta” az amnesztiát a kőművesei számára.

1946. augusztus 1-jén kelt végzés alapján a cég neve *Építkezési Rt*-re változott a július 8-án kelt rendkívüli közgyűlés döntése alapján. Ekkor már id. Sorg Antalt előzetes letartóztatásban lévén, sógora Dura Károly képviselte (a részvények több mint 75 %-a tulajdona). Fiai hatóságilag kirendelt képviselője dr. Egyed Ferenc (20%). Ifj. Sorg Antalt és Sorg Jenőt, valamint Hohenlohe Károlyt megfosztották tisztségüktől, mivel huzamosabb ideje külföldön tartózkodtak. Az új igazgatósági

112 BFL VII.2 e. Cg. 20497. 61245/V/2/1945.

113 BFL XVII.1709. 401/a. sz. igazoló bizottság határozata.

114 BFL XVII.1709. 401/a. és XVII.1554. 483. sz. Igazoló bizottságok iratai. Benyújtotta fellebbezését a Budapesti Népbírósághoz, ahol végül 1948. szeptember 13-án halála miatt hoztak megszüntető végzést. BFL XXV.1.b. 1240/1946. és 3456/1946.

tagok — Nagy, Rubner, Kucsera, és id. Sorg mellett, — Sári Ignác (ny. államtitkár a vezérigazgató),¹¹⁵ dr. Egyed Ferenc, dr. Rajnai Géza és dr. Zsoldos Henrik.

Az 1947. július 17-i közgyűlésen megemelték az alaptőkét 12 millió forintra, miután a cég vagyonát 24 millióban állapították meg, amit 6 millió teher érintett. A fennmaradó 6 milliót tartaléktőkére fordították. A háborús veszteséget és az ismeretlen helyen lévő javakat 1 forinttal elszámolták/leírták.

1949. január 28-án a Pénzügyminisztérium Elhagyott Javak Felszámoló Ügyosztálya határozata a teljes Sorg-vagyont az állam, vagyis az Építési és Közmunkügyi, valamint az Iparügyi Minisztérium „hatáskörébe” utalta.¹¹⁶ Az egyéni cég 1949. máj. 19-én kerül a kincstár tulajdonába.¹¹⁷

A cég bukását követően végezetül szólnom kell annak irányítóiról is. Hogyan alakult személyes sorsuk a második világháborút követően? A válasz nagy vonalakban a családtörténeti fejezetből is kiolvasható, de a korabeli Magyarországon játszott szerepük értékeléséhez kiváló apropót szolgáltat az ellenük indított bírósági eljárások rövid ismertetése.¹¹⁸

A Budapesti Népbíróságon 1946 tavaszán indult id, Sorg Antal és társai (két fia) ellen a népbírósági eljárás.¹¹⁹ A vád tárgyai háborús és népellenes bűntettek voltak.¹²⁰ A feljelentők állításai nem nyertek bizonyítást.¹²¹

Az egyik feljelentést dátum és aláírás nélkül, de rendőrségi jelentésből beazonosíthatóan dr. Stéger György bicskei gazdálkodó tette, akinek birtokán lévő kisvasút vonalát Sorgék leszerelték, és német, valamint magyar katonai szervek hozzájárulásával a várpalotai repülőtér építésénél használták fel. 1947. december 19-én végzésben elutasították dr. Stéger György sértett előterjesztését bűnügyi zárlat elrendelésére, mivel követelése csak magánjogi természetű lehet, vagyis a

115 Per 13. p.

116 BFL VII.2.e. Cg. 20497.

117 BFL VII.2.e. Cg. 36958.

118 Ezzel kapcsolatos előadásom elhangzott 2012. november 16-án a BFL szakmai konferenciáján „A Sorg-ügy, egy vállaltbirodalom bukása a források tükrében” címmel. Az ügyet részletesen az ennek alapján készült kéziratban tárgyalom.

119 BFL VII.5. 18.669/1949. (továbbiakban Per); ÁBTL 3.1.9. V-128411/a (továbbiakban II. dosszié), V-128411/1, V-128411/1a, V-128411/2, V-128411/2a, V-128411/3, V-128411/4, V-128411/4a, V-128411/5.

120 Mindhármukat vádolták az Nbr. 11. §. 1. és 2. pontja, a 11. §. 5. pontja, valamint a 15. §. 6. pontja alapján, továbbá csak Sorg Jenőt az Nbr. 13. §. 3. pontja 1. bekezdése, illetve ifj. Sorg Antalt az Nbr. 13. §. 7. pontja alapján. II. dosszié 25–29. p.

121 Per 27. p., II. dosszié 53. p.

büntető perrendtartás eszközeivel nem élhet.¹²² Az indoklás szerint nem állapítható meg a Nbr. 15. §. 6. pontja szerinti népellenes bűncselekmény megvalósítása, ugyanis hiányzik egy tényállási elem a közönséges vagyon elleni bűncselekmény elkövetése! Továbbá az elrejtés, elidegenítés sem fenyeget, valamint a kár pontos összege sem igazolt.

A másikat Perényi Miklós volt munkaszolgálatos tette 1946. április 22-én és 23-án. Perényi a ferihegyi repülőtéren katapultált három amerikai pilóta haláláért, valamint a munkaszolgálatosokkal szembeni embertelen bánásmód miatt tette felelőssé ifj. Sorg Antalt.¹²³

A népgyűész által képviselt vádpontok sem tekinthetők bizonyítottaknak, mivel a három tárgyaláson a megidézett tanúk megjelenése esetleges volt, és az eljárást gyakorlatilag nem lehetett szabályosan lefolytatni.

Az Nbr. 11. §. 1. és 2. pontja alapján háborús büntett elkövetésével vádolták mindhármukat, mivel igazgatósági tagokként a céget a magyar és a német hadigépezet szolgálatába állították. (ld. Sorg Antal ezzel szemben a vállalat hadiüzemmé nyilvánítására, továbbá 1940-től a magánépítkezések leállítására hivatkozott. Az építési anyagokat zárolták, ha kivonta magát a honvédelmi építkezés alól, bűnvádi eljárást kockáztatott.¹²⁴) Mindezzel elősegítették az ország fokozottabb belesodródását a háborúba, kiterjedését és vezető állásukban azt nem akadályozták meg.

A vádak másik csoportja szerint az Nbr. 11. §. 5. pontjának utolsó mondatában foglaltak alapján részesei voltak emberek törvénytelen kivégzésének és megkínzásának. Ugyanis építkezéseiken a munkaszolgálatosoktól emberfeletti teljesítményt követeltek, ugyanakkor élelmezésükre, alvásra elegendő időt nem biztosítottak. Óvóhelyekről sem gondoskodtak a gyakori légitámadások ellenére, így 1944. július 2-án 12 munkaszolgálatos vesztette életét, és 70-en sebesültek meg Ferihegyen. (ld. Sorg arra hivatkozott, hogy Kőbányán hitelbe építette fel a zsinagógát, sem faji, sem felekezeti, sem osztálykülönbséget nem éreztetett senkivel szemben.¹²⁵ Munkaszolgálatosokkal dolgoztak, az akkori munkáshiány-

122 II. dosszié 53. p.

123 1946. július 27-én kelt jelentésből kiderül, hogy a két további volt munkaszolgálatos tanú, Hoffmann Károly és Steiner István nem tudták megerősíteni a vádat mint szemtanúk, mivel a vád tárgyát ők is csak másodkézből hallották a Vilma királynő úti hadikórházban. Csupán a légitámadás ténye nyert megerősítést. Per 27. p.

124 II. dosszié 82–92. p.

125 Ezt a kőbányai izraelita hitközség elnöke 1945. december 5-én kelt levelében megerősítette. BFL XVII.1554. 483/1945. számú határozat elleni fellebbezés melléklete.

ra tekintettel a HM intézkedései alapján, de emberséges kezelésüket, ellátásukat biztosította. A munkásszáznak heti 1000 pengőt folyósított¹²⁶. Megakadályozta Ukrajnába szállításukat, elősegítette a kapcsolattartást családjukkal. Az 1944-es üldözés idején rejtekhelyet biztosított egyes személyek számára. 2000 üldözött zsidó¹²⁷ számára biztosított házat és spanyol védlevelet¹²⁸. Meglehet, hogy néhány lustább munkással goromba volt — állította¹²⁹. A Ferihegyi építkezést nem a Sorg Rt. végezte — csak az utat építették — míg a légitámadás a reptéren történt. A munkaszolgálatosokat a németek irányították.¹³⁰)

Sorg Jenőt az Nbr. 13. §. 3. pontja 1. bekezdése alapján vádolták, mivel a nyilas mozgalomnak segítséget nyújtott a hatalom megszerzésére és megtartására. Ugyanis már 1938-ban belépett a Magyar Nemzeti Szocialista Pártba, és 10 ezer pengő kölcsönt folyósított számukra. Majd 1939-ben 2000 pengőt adott a Hungarista Pártnak, 1944-ban pedig 50 ezer pengőt fizetett a Hűség Háza gazdasági pénztárába, de dr. Kiss Károly volt fővárosi tisztügyész révén is nagyobb összegeket utalt a nyilasoknak. 1937-ben és 1939-ben is nagyobb összegeket adományozott a Magyarság Lapkiadó Rt. részére, és előfizetője volt az Összetartás c. lapnak, valamint intézkedett, hogy a vállalatainál többen olvassák a lapot.¹³¹

Az ügyész indítványozta id. Sorg Antal előzetes letartóztatásának fenntartását, és a fiai elleni elfogatóparancs kibocsátását, továbbá, hogy adócsalás, illetve megvesztegetés büntetének gyanúja miatt az eljárás lezárulásával a Budapesti Államügyészséghez továbbítsák az iratokat!

Az 1946. augusztus 10-én kelt pótvádiratban¹³² kiegészítették a vádpontok sorát mindhárom vádlottra nézve az Nbr. 15. §. 6. pontjába ütköző néPELLenes büntett elkövetésével, vagyis azzal, hogy a fasiszta és demokráciaellenes uralmi rendszer hatalmi eszközeinek saját céljaikra való felhasználásával vagyon elleni bűncselekményt valósítottak meg. Ugyanis 1944 nyarán kijárták, hogy a Hon-

126 40–50 fő számára elég, holott 120 fős a keret. Rendőrségi jelentés 656. p.

127 Rendőrségi jelentésben 200 fő, 655. p.

128 Dr. Zsoldos Henrik számára Sorg Jenő 1944. november 14-én szerezte meg a védlevelet. Per 126.

129 Egy kézzel rakták a téglát, a talicskát nem pakolták meg, egy kocsisnak azt mondta „lecsukatom maga kommunista”, mert nem pakolta meg jobban a kocsiját. A tanúk bevallották, hogy lényegesen nehezebbé helyzetüket nem tette. Rendőrségi jelentés 656–657. p.

130 II. dosszié 82–92. p.

131 1944. július 6-án kelt Fialának irt levelében Sorg Jenő elutasította sajtótámogatásukat. ÁBTL 3.1.9. V-128411/2a. 254. p

132 II. dosszié 28–29. p.

védelmi Minisztérium vegye igénybe és utalja ki számukra a dr. Stéger György és Stéger Elemér bicskei földbirtokán lefektetett kisvasút vágányait, amelyeket felszedtek és elszállítottak, visszaszolgáltatásukat megtagadták.¹³³ Mint fentebb írtam, a bíróság 1947 decemberi végzésében elutasította és magánjogi útra terele követelésüket.

Ifj. Sorg Antalt az Nbr. 13. §. 7. pontja — tevékenysége a népek háború utáni békéjének megnehezítésére alkalmas — alapján is háborús bűntettel vádolták, mivel a ferihegyi légitámadás alkalmával megakadályozta, hogy a munkaszolgálatos zsidó orvosok a három lezuhant amerikai pilóta számára segítséget nyújtsanak, így a pilóták sérüléseikbe belehaltak.¹³⁴

Érdekes adalék id. Sorg Antal vádirathoz fűzött előterjesztésének befejező része, ahol leírja, hogy a néppügyész a nyomozati jelentések, illetve a tanúvallomások alapján az igazságügy miniszterhez javaslatot terjesztett fel a bűnvádi eljárás megszüntetésére, védejtésre személyére vonatkozóan. Álláspontja csak az uzso-rabíróság marasztaló ítéletének hatására változott meg. Feljelentői önző anyagi érdekekből anyagregjtegetési vádat terjesztettek elő, valamint sajtóhadjáratot indítottak ellene. A vádak alól felmentették, utóbb csak pótbejelentés elmulasztása miatt mondták ki vétkesnek.¹³⁵

Végül 1948. július 23-án szüntették meg az eljárást id. Sorg Antal ügyében, halála miatt.¹³⁶ Szomorú, hogy a kritikus egészségi állapotára vonatkozó igazolások elvesztek a bürokrácia útvesztőjében, így fogva tartását nem szüntették meg.¹³⁷ Ugyanaznap szeptember 11-i határnappal újabb tárgyalást írtak ki ifj. Sorg Antal és társai ügyében.¹³⁸ 1950. július 31-én kelt végzésben megszüntették az eljárást, mivel az elfogatóparancs ifj. Sorg Antal és Sorg Jenő ügyében nem vezetett eredményre.¹³⁹ A Budapesti Államügyészség által 1950. július 25-én kelt indítványból kiderül, hogy az ismeretlen helyen tartózkodó II. és III. rendű vádlottak minden fellelhető vagyonát a Pénzügyminisztérium Elhagyott javak Fel-

133 Dr. Vadász Miklós Stégerék jogi képviselője a Sorg Rt. jogi képviselőjével egyeztetett — Dr. Zsoldos Henrik —, aki visszaadást és kártalanítást ígért.

134 Steiner István és Hoffmann Károly tanúk csak másoktól hallották, nem voltak jelen. Per 44–47. p.

135 BFL VII.1.d. (B. XVI.620./1946.) és másodfokon 2603/1946.

136 II. dosszié 57. p. Btk. 105.§. alapján.

137 II. dosszié 93., 95., 102–104. p.

138 II. dosszié 58. p., Augusztus 27-i végzésben elhalasztják. 61. p.

139 II. dosszié 64–65. p.

számloló Ügyosztálya 1949. január 28-án kelt határozatában (987/1949. F.B.259. sz.) az Államkincstár javára elkobozta.

Párhuzamosan egy másik eljárást is folytattak id. Sorg Antal és társai ellen az uzsorabíróságon. Az itt első fokon kihirdetett ítéletben 1946. március 19-én bűnösnek találták közellátás érdekét veszélyeztető büntetben, és 6 havi börtönre ítélték, valamint a tettazonosság körében árdrágítás vádját is megalapozottnak tartották. Ugyanis a front közeledtével kb. 5 vagon be nem jelentett építési anyagot falaztak el a cégnél. Az anyagot ugyan felhasználták, de nem a központi-lag megállapított áron. A közmunka építkezéseken viszont részt vettek a főváros helyreállításában. Végül csak az elrejtett anyagok utólagos pótbejelentésének elmulasztása miatt állapították meg a bűnösséget. Másodfokon az ítélőtábla 1948. június 12-én megszüntette a bűnvádi eljárást ugyanis a köztársasági elnök 1948. január 31-én kihirdetett közkegyelmi elhatározása alá esett a cselekmény.¹⁴⁰

A népbírószági eljárásban ítélet nem született, mivel az I. rendű vádlott elhalálozott, a II. és III. rendű pedig nem került az eljáró hatóságok kezére. A nyomozás során felsorakoztatott bizonyítékok értékelésére vállalakoza, véleményem szerint a vádak csak részben voltak megalapozottak. Ha nem vitatjuk a népbírószági törvény jogszerűségét, id. Sorg Antal büntetőjogi felelőssége akkor is kérdéses. Egy kiegyensúlyozottabb társadalmi helyzetben magatartása jogilag menthetőbb. Kétségtelen viszont, hogy az igazgatóság elnökeként tudnia kellett volna az igazgatóság többi tagjának tevékenységéről, illetve felelősséggel tartozott azért is. Ifj. Sorg Antal és különösen Sorg Jenő felelőssége azonban nehezen tagadható. Még inkább igaz ez a vád tárgyává nem tett gazdasági jellegű bűncselekmények elkövetése terén. A megvesztegetések, a közbeszerzési jogszabályok megsértése, adócsalás tekintetében a tanúvallomások, illetve az okiratok szinte védhetetlen, egyértelmű helyzetet mutatnak. A fiúk gyakran apjuk megkerülésével, kijátszásával — büntetőjogi kategóriákat is kimerítve — irányították a céget, felhasználva annak hírnevét, eszközeit és kihasználva apjuk szakértelmét. Előterjesztésében id. Sorg Antal is így látta, és elmondta, hogy a cég vezetését 1938-tól gyakorlatilag átengedte a fiúknak. Mindez természetesen nem lehet mentség egy vállalat-igazgató számára, de mindenképpen magyarázza a kialakult helyzetet, amelyért valójában fiainak felelőssége hatványozottabb.

Id. Sorg Antalt, a két világháború közötti elit eme képviselőjét méltatlan körülmények között hurcolták meg. Társai, a fiai még a front előtt nyugatra távoztak az esetleges felelősségre vonás elől. Bizonyos esetekben lehetséges, hogy köz-

140 BFL VII.1.d. 2603/1946.. és B. XVI. 620/1946..

igazgatási, vagy polgári, gazdasági, netán büntetőbíróság elé kerülhetett volna ügye, az ellene emelt politikai jellegű vádak viszont nem voltak kellően megalapozottak, illetve az intézmény — a népbíróság — nem volt megfelelő fórum az ítékezésre.

Hivatkozott források

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

- IV.1202.v Pest város tanácsának iratai. Polgárkönyv
- VII.1.d Budapesti Királyi Ítéltábla (1946-tól Budapesti Itélőtábla, 1949-től Budapesti Felsőbíróság) iratai. Peres iratok
- VII.2.e Pesti (1875-től) Budapesti Királyi Törvényszék (1946-tól Budapesti Törvényszék) iratai. Cégbírószági iratok
Cg. 9480 Rózsavölgyi és társa,
Cg. 9198 Cg. 36958 Sorg Antal egyéni cég
Cg. 20497 Sorg Antal Építőipari Rt.
Cg. 4223 Kőbányai Agyag és Téglagyár Rt.
Cg. 36018 Pécsi Kokszművek Rt.
Cg. 41051 Ingatlanvásárló Kft.
Cg 36199 Nátron Vegyitermék Kereskedelmi Kft.
Cg. 46868 Nagytornyai Kőszénbánya Rt.
Cg. 46869 Viski Kőszénbánya Rt.
Cg. 46929 Nagykovácsi Kőszénbánya Rt.
Cg. 43668 Cg. 47682 (48774). Pilisszentiváni Kőszénbánya Rt.
Cg. 45545 Dura Károly szénnagykereskedése
- VII.5.e Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék iratai. Népbíróságtól átvett peres ügyek iratai
- VII.168 Görgei István közjegyző iratai

- VII.179 Lázár Ferenc közjegyző iratai
- VII.180 Barcs Ernő közjegyző iratai
- XV.17.f. 834 Sorg Antal Építőipari Rt. tervei és iratai
- XVII.1709 Budapesti kisebb igazolóbizottsági fondok levéltári gyűjteménye 1945–1946
- XVII.1554 Budapesti 186/a. sz. Igazolóbizottság (Budapesti Építőmesterek Ipartestülete) iratai
- XXV.1.b Budapesti Népbíróság iratai. Igazolásfellebbezési iratok

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

ÁBTL 3.1.9. V-128411/a., 1., 2., 2/a 3., 4., 4/a, 5.

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Levéltára (BME Levéltára)

103/f. Építőmérnöki kar, nappali tagozatos hallgatói törzskönyvek

105/d. Építészmérnöki Kar, Törzskönyvek

Nyomtatott forrás

Vallomások a Holtak Házából. Ujzászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései. Szerk.: Haraszi György. ÁBTL-Corvina, Budapest, 2007.